

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ И ВЪЗПИТАНИЕ

Редакторъ-основателъ: † Антонъ Борлаковъ

Редакторъ: Цвѣтко Петковъ

Редационенъ комитетъ:

Д-ръ Б. Шановъ, Василь Шарковъ, Петъръ х. Сотировъ, Тод. Д.
Лозински, Атанасъ Чешмеджиевъ, Андрей Цвѣтковъ, Генчо Чер-
венковъ, Методий Христовъ, Денчо П. Нанковъ.

ГОД. XVIII.

1940

КНИГА IV.

ТАЗИ КНИЖКА СЪДЪРЖА:

	Стр.
1. Проф. д-ръ М. Герасковъ — Върху подготовката на първоначалния учител	1
2. П. Теохаровъ — Да възпитаваме къмъ самодейност	5
3. Емилъ Дюрхеймъ — Дисциплината и детската психология	8
4. * * * Качествата на възпитателя	12
5. Методий Христовъ — Нравствени основи на въздържанието	15
6. Михаилъ Д. Николовъ — Антонъ Борлаковъ	20
7. Георги П. Пенчевъ — Детскитѣ общежития	25
8. В. Димитровъ — За слѣтитѣ отдѣления	28
9. В. Шарковъ — Обучение по граматика и правописъ	31
10. С. А. Шоповъ — Новъ конкурсъ за учебници	35
11. Дим. Осининъ — „Въ страната на розитѣ“	41
12. Георги Димитровъ — Транспозиция	46
13. Георги Димитровъ — Пѣсни	47

ЗАПИСВАТЪ СЕ АБОНАТИ НА „ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА“

Сътрудници:

Александъръ Цаневъ	Иванъ Гължбовъ
Асенъ Праховъ	Т. Андреевъ
Аспарухъ Крайчевъ	Колко Владимировъ
Бочо Бочевъ	Константинъ Зидаровъ — музикаленъ писателъ.
Борисъ Тричковъ	Михаилъ Николовъ
Василъ п. Нешевъ	Гунчо Гунчевъ — доцентъ
Вѣра Начева Петкова	Георги Караивановъ — глав. инсп. отъ Министерството на нар. просв.
Вълко Вълкановъ	Георги Костакевъ
Генчо Д. Пиръвъ — асистентъ	Георги Русиновъ
Дим. Ник. Осининъ	Георги Симеоновъ
Иванъ Георгиевъ	Георги Димитровъ — бившъ гл. инспекторъ по музика въ Полша
Иванъ Петковъ	
Ив. Вълчановъ — глав. инспекторъ отъ Министерството на нар. просв.	

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ ЗА ПРОГРЕСИВНО ОБРАЗОВАНИЕ И ВЪЗПИТАНИЕ
ОСНОВАТЕЛЪ: † АНТ. БОРЛАКОВЪ. РЕДАКТОРЪ: ЦВ. ПЕТКОВЪ

Проф. д-ръ М. Герасковъ

Върху подготовката на първоначалния учител

Въ една отъ миналитъ книжки (кн. 2.) на сп. „Педагогическа практика“ г. Цв. Петковъ се изказа доста подробно върху нуждата отъ по-добра подготовка на бъдещия първоначаленъ учител, като посочи сполучливо редица проблеми, които трѣбва да се разрешатъ, за да се постигне по-целесъобразна и по-идеална подготовка на този учител. Въпросътъ е важенъ и навремененъ, затова ще е полезно, ако се обсъди отъ повече лица. По тая причина пиша и азъ тѣзи редове, макаръ че въ миналото при разни случаи съмъ се изказвалъ върху задачитъ на българския учител и наговата подготовка.

Културнитъ условия и изисквания се мѣнятъ, а съ тѣхъ и образователнитъ нужди и изисквания. Изборътъ и подготовката на учителя е основенъ проблемъ въ общественото образование. Учителътъ трѣбва да отговаря на образователнитъ изисквания и на сложността на обществената култура. Ясно е, че въпросътъ за неговата професионална подготовка не може да се разреши еднѣжъ за винаги: и при най-целесъобразното му разрешение при дадени обществени и образователни условия, той следъ известно време ще стане пакъ навремененъ, нуждаещъ се отъ преценка и реорганизация.

У насъ масовата подготовка на първоначалния учител въ последнитъ години ставаше презъ последнитъ два класа на педагогическитъ гимназии, макаръ че по-късно се направи опитъ да се извърши тази подготовка въ едногодишенъ курсъ следъ гимназията, за която целъ се откри такъвъ при III м. образцова гимназия, а също така се направи другъ опитъ съ тѣй нареченото „Опитно педагогическо училище“ въ гр. Шуменъ. И дветъ тия начинания не дадоха задоволително разрешение на въпроса и не се утвърдиха въ училищната ни система.

Поради непланомѣрното откриване преди години на педагогически паралелки при много гимназии, създаде се, както е известно, голѣмъ излишекъ отъ кандидати учители, което създаде нежелателни борби за настаняване. Това принуди Министерството на просвѣтата да закрие всички педагогически класове. Това положение трае нѣколко години вече, а ще продължава, изглежда и въ бъдеще. Създаде се едно странно явление въ образовател-

ната ни система — да има 4-5 хиляди първоначални училища с 15-16 хиляди учители, да се повишават и усложняват културните условия, а да липсува подходящо уредено учебно заведение за подготовка на учители за тия училища, които да замъстват напускащите професията лица.

Извинението е известно: не се откриват нови училища за подготовка на първоначални учители, защото още не сж настанени окончателно свършилите по-рано кандидати. Фактически тѣ отдавна щѣха да бждат погълнати въ професията, ако не се явиха странични прѣчки. За бюджетни икономии държавата увеличи броя на максимума деца въ едно отдѣление, слива — или закрива паралелки и отдѣления, ако липусва даже единъ ученикъ до опредѣления високъ минимумъ, нѣкои мѣста се заематъ отъ свършилите учителски институти и университети и най-главното, може би, обстоятелство — че въ много селища броятъ на децата, подлежащи на задължително обучение, чувствително и прогресивно намалява. Това дава всѣкигодишно известенъ брой „съкратени“ учители, сѣ които комисииетъ по назначаване разполагатъ, за да запълнятъ вакантните мѣста, и да оставатъ нѣкои неназначени. Тази ненормална проява ще улеснява още известно време училищните инспекции да иматъ на разположение кандидати за учители, но мисля, че следъ нѣкоя още година ще се появи остра нужда отъ подготвени учители, ако навреме не се прецени по-точно тази нужда и не се взематъ предварително съответни мѣрки за подготовка на бждещи учители.

Следъ като се уясни въпросътъ, *кога* трѣбва да се създадатъ нови училища за подготовка на първоначални учители, трѣбва да се опредѣли по-точно, какви трѣбва да бждатъ тия училища, т. е. каква трѣбва да бжде професионалната подготовка на тази категория учители.

Учениците и учителите образуватъ сжщността на училището и на образователното дѣло въ държавата. Ролята на учителя въ училището и социалната срѣда, въ която живѣе, е известна. Той е натоваренъ да култивира и облагородява естествената психофизика на детето, той трѣбва да осжществи на дѣло най-широкото народно образование. При днешните усложнени обществени условия даже отъ работника въ техническите и прости по изпълнение професионални дейности се изисква по-висока духовна и техническа подготовка. Още повече това се налага на учителя, който е призванъ да върши сложна и разнообразна училищна и обществено-просвѣтна работа. Бждещето сигурно ще повиши тия си искания.

Днешното социално положение изобщо на нашия учител е неугледно, а това на първоначалния учител е даже за оплакване. Отъ него се иска много, морални и юридически задължения се стоварятъ върху му почти безогледно, а възнаграждението му е таково, че е осжденъ на вѣчни лишения. Отъ тази гледна точка, едва ли е морално да се привличатъ младежи сѣ високи интелектуални и морални качества къмъ благородната по сжщество, но тежка и гладна фактически професия; по-логично е тѣ да се от-

правят към професии, които ще им дадат по-добри условия за съществуване. Но, от културно, народностно и държавно гледище трябва да се иска от тия, които ще възпитават младите поколения-бъдещето на народъ и държава — да отговарят естествено най-добре за такава деликатна служба, да имат добри естествени качества, а също да бждат и най-добре професионално подготвени.

Учителството само се е интересувало от разглежданата проблема и въ много конференции, конгреси, както и въ професионалния печатъ, се е изказвало върху нея и е препоръчвало едно или друго разрешение.

Напоследъкъ бѣ станало почти всеобщо убеждение, че бъдещитѣ първоначални учители трябва да иматъ завършено гимназиално общо образование, а специалното да се добива въ двугодишенъ учителски институтъ. Имаше раздвоение въ мненията, дали този институтъ да бжде общъ, като дава подготовка изобщо за основни учители, т. е. свършилитѣ да иматъ право да бждатъ учители, както въ долния, тъй и въ горния курсъ на основното училище, или институтитѣ да бждатъ два типа — единъ за първоначалото, другъ — за прогимназията. И дветѣ разрешения иматъ добри и слаби страни.

За да не се прави голѣмъ скокъ, може би, е по-желателно съществуващитѣ институти за подготовка на прогимназиални учители да се запазятъ, като се направятъ нѣкои подобрения въ програмитѣ имъ, и за подготовка на първоначални учители да се създаде новъ типъ учителски институтъ пакъ съ двугодишенъ курсъ, като на свършилитѣ се даде материалното възнаграждение, което получаватъ свършилитѣ сегашнитѣ институти. Тѣ ще се назначаватъ за редовни основни учители, съ право да учителствуватъ въ *долния* курсъ на основното училище. Организацията на тоя институтъ ще бжде сходна, но не напълно еднаква съ този за горния курсъ на основното училище, т. е. за прогимназията. Програмата му трябва да има педагогиченъ, а не общо образователенъ характеръ. Разбира се, българска граматика, детска литература, единъ чуждъ езикъ и нѣкой другъ предметъ може и трябва да се застъпятъ въ тази програма, но главнитѣ грижи трябва да сж насочени къмъ теоретическата и практическа педагогическа подготовка. Бъдещитѣ учители трябва да иматъ сигурни познания по теория на възпитанието, по педагогическа психология, дидактика и методика, по история на педагогиката и българското образование. А също така необходимитѣ познания по училищно законодателство и администрация, училищна хигиена, учение за аномалното детско развитие и поне елементарно познание отъ социология и социална психология. Сръчноститѣ, които сж застъпени въ първоначалното училище, ще се упражняватъ и въ института. Хоспитацията и практиката ще е застъпена, както въ сегашнитѣ институти. По сръчноститѣ трябва да се допуска факултативностъ, т. е. една или две отъ сръчноститѣ може да изучаватъ по-сериозно, а други — по-ограничено, защото мъчно би се намѣрили младежи съ добри заложби и на-

клонности по всички сръжности. Тази факултативност — въ ограниченъ размъръ — може да се допуща и при обучението въ първоначалното училище. По психологични и други съображения у насъ е приложена въ първон. училище напълно класната система — единъ учителъ на отдѣлението. Колкото и да е полезна тази система, не е необходимо да бжде педантично провеждана, особено по техническитѣ предмети. Въ едно училище съ 4 — 8 учители, ако единъ учителъ е твърде способенъ по пѣние, а другъ — слабъ по него, а е добъръ рисувачь или гимнастикъ, полезно ще е, ако си размърятъ часоветѣ по пѣние и рисуване въ отдѣлението. Или, ако една 50 год. учителка вече трудно може да обучава по гимнастика, тя по-добре, може би, ще води обучението по пѣние или ржчна работа отъ нѣкой другъ по-младъ учителъ, който съ по-голѣма охота би игралъ съ децата. И въ тоя случай замърната на предметитѣ ще е полезна. Съ това нѣма същественно да се наруши класната система, защото учителътъ на отдѣлението ще води обучението по всички други предмети. Но, това е въпросъ на подробности и обсъждания, когато ще се реди програмата на института.

Откриването на установения типъ училище за подготовка на първоначални учители трѣбва да стане, следъ като добре се прецени, кога ще се яви нужда отъ нови кандидати и въ какъвъ размъръ. Министерството и училищнитѣ инспекции трѣбва порационално да уредятъ статистичната си служба. Особено внимателно трѣбва да следятъ всѣкигодишнитѣ раждания и умиралия на децата, като сведенията се искатъ отъ общинитѣ, а също така всѣкигодишнитѣ овакантявания на учителскитѣ мѣста, за да се предвижда сръдното число на ученицитѣ и вакантни мѣста не само за една година, а за по-дълъгъ периодъ. Съобразно тѣзи данни Министерството да опредѣля паралелкитѣ въ учителскитѣ институти или тѣхното число. Ясно е едно — отъ сегашнитѣ учители следъ 25-30 години нѣма да остане никой на поста си. Сега числото на излизащитѣ отъ професията е още малко, защото голѣма частъ отъ персонала е сравнително младъ, но, като застарѣе повече, изпразането на заетитѣ мѣста ще расте. Ако нуждата отъ нови учители се яви следъ 2-3 години, трѣбва по-рано да се създадатъ поне 2 института — единъ въ Северна и другъ въ Южна-България, — които къмъ тоя срокъ да дадатъ първия контингентъ отъ нови кандидати. На първо време тия два института не трѣбва да иматъ повече отъ по три паралелки съ по тридесетъ курсисти максимумъ въ паралелка. По-късно, споредъ изчислената нужда, паралелкитѣ могатъ да се увеличатъ или пъкъ числото на институтитѣ.

Въ Министерството преди нѣкоя година, мисля, ставаха съвѣщания по тоя въпросъ и даже се дойде до изработване на програма, но поради честата смѣна на министритѣ и висшия персоналъ, не се довърши започнатото, а може би, се е смѣтнало тогава, че не е още време да се пристъпи къмъ дѣло. Длъжностъ е и на педагогическия печатъ да обсъди въпроса независимо отъ официалнитѣ инициативи.

П. Теохаровъ

Да възпитаваме къмъ самостоятелностъ.

Въпросътъ за самостоятелността е тѣсно свързанъ съ действията на човѣка.

Човѣкътъ извършва три вида действия: а) самостоятелни — когато сж извикани отъ волята на самия деецъ; б) несамостоятелни — когато човѣкъ действува по чужда инициатива и воля, въпреки, че има представа за целта на своето действие и в) неволни действия — когато действува подъ натиска на нѣкои импулси, рефлексии и др. подобни. Първитѣ две действия сж съзнателни, а вторитѣ — несъзнателни.

Отъ значение за човѣка въ неговата сегашна и бъдеща дейностъ е самостоятелното действие. Несамостоятелното действие за него нѣма никаква цена. Самостоятелното действие е творецъ на културни ценности, способенъ за велики и възвишени дѣла, винаги съ инициатива, никога инертенъ. Обратно, несамостоятелното действие е инертенъ, ограниченъ, страхливъ, безличенъ, некадъренъ за мъжествени и възвишени дѣла.

Човѣкъ не се ражда самостоятеленъ или несамостоятеленъ. Такавъ той става отпосле — чрезъ възпитанието. Понеже е така и понеже несамостоятелността нѣма никаква жизнена цена за човѣка, то отъ голѣма важностъ за възпитателитѣ (родители и учители) е да знаятъ, какъ да възпитаваатъ подрастващитѣ къмъ самостоятелностъ.

По-горе казахме, че самостоятелността е тѣсно свързана съ действието, а то — съ волята на човѣка. За да ни стане ясна тази зависимостъ, нека накратко се спремъ върху психологията на действието.

Човѣкъ, както се каза по-горе, действува двойко: съзнателно и несъзнателно. Съзнателното действие е винаги *волево*, несъзнателното — *неволево*. Тѣй като съзнателнитѣ (волевитѣ) действия иматъ голѣмо образователно значение, предметъ на нашето изложение ще бждатъ именно тѣ. Съ несъзнателнитѣ нѣма да се занимаваме.

Да искамъ, психологически значи да искамъ да действамъ. Това ще рече: моята воля, моето искане е непосредствено свързано съ действието, съ извършването на нѣкаква промѣна. Когато човѣкъ действува съзнателно, т. е. когато действува *волево*, неговото действие е винаги обмислено. Той има представа за онова, което ще постига. То е целта на неговата воля, която целъ винаги стои въ свѣтлината на удоволствието. Притежавайки представата за исканото, това, което ще постигаме, ние се съзнаваме като причина то да настѣпи. Въ този случай, ние, по-точно нашето съзнание (душа) се причинно самоотнася къмъ бъдещата възможна промѣна. Нашето съзнание (душа) е действащото условие за настѣпването на бъдещата възможна промѣна. Въ този смисълъ да искамъ, значи, азъ, моето съзнание причинно да се самоотнася къмъ една бъдеща възможна промѣна. Или волята, искането, не е нищо друго, а само причинно самоотна-

сяне на съзнанието къмъ бждещата възможна промѣна. Искамъ да пиша, да чета, да играя, да дѣламъ, значи, азъ се поставямъ като причина, щото всички тия промѣни да станатъ. Писането, играенето, четенето, дѣлането, сж исканото — целта на моята воля. Тази целъ азъ самъ си поставямъ и за нея имамъ ясна представа. Следъ това почвамъ да действувамъ, за да я постигна, да я осществя. Ясно е, че тука има самостоятелно действуване. За да бжде човѣкъ самостоятеленъ въ действуванята си, трѣбва предварително самъ да е поискалъ нѣщо, самъ да си е поставилъ целъ — искано, за което да има ясна представа и да действува.

Когато човѣкъ действува не по своя воля, макаръ и да си представя ясно целта, която има да осществява, той не е самостоятеленъ. Неговитѣ действия сж предизвикани отъ чужда воля, потицитѣ за тѣхъ се криятъ у други хора.

Действията на самостоятелния човѣкъ сж такива и на самодейния. Така че самостоятелностъ и самодейностъ се покриватъ. Можемъ спокойно да замѣстваме тия две понятия едно съ друго.

Действията на самодейния сж винаги съпроводени отъ съзнанието за силата и ценността на неговата личностъ. Това съзнание, пѣкъ, поражда у него удоволствие, което не е нищо друго, а чувство на свобода. Чувството на свобода отъ своя страна прави човѣка смѣлъ, безстрашенъ, увѣренъ въ осществяването на поставенитѣ отъ него цели. Самодейността е най-висшата форма на човѣшката дейностъ. Тя е такава и при детето. Последното е самодейно, когато действува (отъ себе си), по свой починъ, по свой планъ, по своя воля, по своя инициатива. Тогава то се вдѣхновява отъ своята работа, отъ нейнитѣ резултати и съ нови сили и жаръ се отдава на нови дейности, целящи да задоволятъ неговитѣ интереси, да задоволятъ неговата жажда за знание и нужда отъ творчество. Така самодейниятъ се усвършенствува, развива всички възможности, що носи у себе си, за единъ свършенъ животъ; така той отъ себе си създава свършения човѣкъ.

Но тъкмо тука, чрезъ нашитѣ възпитателни прийоми, ние прѣчимъ на децата да създаватъ отъ себе си човѣка, защото постоянно се намѣсваме въ тѣхнитѣ действия и не имъ позволяваме да осществятъ целитѣ на своята воля. Така е въ семейството, така е въ забавачницата отъ стария типъ, така е въ съвременното училище, така е изобщо въ организирания свършенъ животъ. Възпитателтъ (въ неговия най-широкъ смисълъ) не съдействува, а прѣчи на детето да реализирва целитѣ на своята воля. Напримѣръ детето поисква да премѣсти единъ предметъ отъ едно мѣсто на друго, защото си е поставило известна целъ за осществяване. Възпитателтъ (родителъ, учителъ и др.) намира това за неудобно и забранява на детето да действува. Детето, поради своето безсилие да се бори съ възрастния, се подчинява на неговата воля и спира да действува. Ако тази забрана — детето да действува по своя воля — става постоянно и системно, детето добива навика да не действува са-

мостойно, а винаги по поржка съ позволение. Такова действие, което е равносилно на недействие, води до убиване на желанието самостоятелно да се действа. Дете, възпитано така, и когато стане възрастно, винаги ще чака потици отвън да действа. Така се създават безволнитѣ, страхливитѣ, недейтелнитѣ хора, неспособнитѣ не само за възвишени, но и за каквито и да било дѣла.

За да се избѣгне тази грѣшка при възпитанието, грѣшка, която ще бжде сждбоносна за бждещето развитие и животъ на детето, когато по силата на новитѣ обстоятелства бжде принудено само, безъ чужда помощ, да се грижи за себе си и да действа, трѣбва докато е още малко да добие навика да преодолява всички прѣчки, които могат да се явятъ по пътя на осжществяване целта на неговата воля. А това нѣщо ще се постигне като се остави детето свободно и самостоятелно да действа, да реализира целитѣ на своята воля. Това е единственото условие да се възпитава детето къмъ самостоятельность.

Емилъ Дюрхеймъ

Дисциплината и детската психология

(Продължение отъ ки. III.)

Сжщиятъ синъ на Прейе, когато билъ на седемнадесетъ месеца, билъ потресенъ при вида на своята майка въ черна рокля — и цвѣтътъ играе роля при произвеждането на горния ефектъ; споредъ една информация, получена отъ Сюлли, „едно дете заплаква при вида на своята майка съ една рокля, чиито цвѣтъ и десенъ сж свършено нови за него; друго дете, отъ седемнадесетъ месечната си до своята две и половина годишна възраст, проявява толкова голѣмо отвърщение къмъ нови дрехи, че неговитѣ близки съ много голѣма мъжа сж успѣвали да му ги наложатъ“.

Детето се проявява по гореописания начинъ не само по силата на своитѣ индивидуални навици, но и по примѣра на привичнитѣ прояви на заобикалящитѣ го. Когато то вижда, че хората около него, при еднакви обстоятелства се отнасятъ винаги по единъ и сжщъ начинъ, то смѣта, че едно по-друго поведение е невъзможно. Всѣко нарушение на обичая е за него цѣлъ скандалъ, предизвикващъ изненада, въ която то твърде лесно влага чувството на бунтъ и на презрение. Безъ съмнение, възрастниятъ сжщо така е склоненъ да изпада понѣкога въ подобно състояние; но тая склонность при детето е много по-неудържима. Дори и най-незначителнитѣ жестове, които биватъ повтаряни предъ него по единъ и сжщъ начинъ, се превръщатъ въ неговитѣ очи въ съставни елементи на тоя неизмѣняемъ редъ, отъ който то не трѣбва да бжде отклонено. Оттукъ, именно идва вкуса на детето къмъ церемониалния формализъмъ. Неговитѣ родители го цѣлуватъ по опредѣленъ начинъ: точно по сжщия начинъ то цѣлува своитѣ кукли, които сж негови деца. Този традиционализъмъ е вече много по-значителенъ отъ предишния, защото е по-общъ — детето го прилага не само по отношение на себе си и къмъ своето поведение, но и къмъ цѣлия свой малкъ свѣтъ. То стига до тамъ, че вижда въ него едва ли не нѣкакъвъ особенъ общъ законъ, валиденъ за всичко това, което съставя въ неговитѣ очи човѣчеството.

Колкото и любопитно да изглежда това едновременно сжществуване на нестабилността и на привичността, то не е присжщо само на детето. То се срѣща сжщо така и при първобитнитѣ. Ние видѣхме вече колко лекъ и подвиженъ е характера на примитивния човѣкъ. Известно е сжщо, че никжде традиционализма не е по-силенъ отколкото при него. Никжде обичаятъ нѣма толкова голѣмъ авторитетъ. Въ него е предвидено всичко, до най-малкитѣ подробности. И най-незначителнитѣ жестове и интонациитѣ сж предварително опредѣлени и всички почитатъ традицията по единъ религиозенъ начинъ. Оттукъ идва забележителното развитие на церемониалността при тоя видъ общества. Оттукъ следва, че появата на новостите става по единъ извънредно труденъ начинъ. Еднажъ установената практика се повтаря безъ вариации въ течение на вѣкове.

Не е нужно, обаче, да се отива много далеч въ историята, за да се установи съвместимостта на тия две психични състояния, които на пръв погледъ изглеждатъ непримирими. Народитѣ, чието настроение е най-непостоянно, чието съзнание минава най-лесно отъ една крайностъ въ друга, тия, при които революциитѣ сж най-чести и при това съ най-противоречиви тенденции, — тия народи не проявяватъ много голѣма инициатива. Напротивъ, старитѣ традиции при тѣхъ сж най-здро̀во вкоренени. Тѣ се измѣнятъ само привидно; основата винаги остава една и сжща. На поврхността има една непрекъсната верига отъ събития, които се притискатъ едно задъ друго: но тази поврхностна подвижностъ покрива едно най-монотонно еднообразие. При най-революционнитѣ народи бюрокрацията често е най-могжща.

Така че, крайната подвижностъ и традиционалността се изключватъ само привидно. И действително, преходнитѣ идеи и впечатления, именно поради факта, че сж нетрайни, че бързо се замѣстватъ отъ други, не сж въ състояние да устоятъ на навика, щомъ като последия е вече създаденъ. Въ навика има една набрана отъ повторенията сила, която не позволява на крайно непостояннитѣ и нетрайни състояния да се проявятъ до край, на тия състояния които изчезватъ веднага следъ своето появяване, които се тласкатъ едно отъ друго вѣнъ отъ съзнанието, които си противоречатъ и взаимно неутрализиратъ. Като се сравни този тънъкъ и прозраченъ нанизъ отъ непостоянни и малотрайни състояния, съ устойчивостта, съ гжстотата, така да се каже, на единъ създаденъ навикъ, много лесно ще се разбере, че субектътъ по необходимостъ се отправя по посоката, къмъ която последниятъ го тласка. Навикътъ царува, впрочемъ, самовластно, защото той е единствената създадена двигателна сила. Това е една, така да се каже, механическа необходимостъ която прави щото центърътъ на тежестта на поведението да се намира въ областта на навикитѣ. Ако възрастниятъ, и особено културниятъ възрастенъ, не е поставенъ въ такава тѣсна зависимостъ отъ своитѣ навици, то е, защото следващитѣ се една друга идеи и чувства иматъ при него много по-голъма последователностъ; това не сж нѣкакви малки искрици, които свѣтватъ за мигъ, за да изгаснатъ веднага следъ това. Тѣ се задържатъ въ съзнанието значителна по-дълго време: това сж реални сили, които могатъ да се противопоставятъ на навикитѣ и да ги въздържатъ. Понеже вътрешниятъ животъ има по-голъма последователностъ, понеже той не е смущаванъ всѣкминутно, то навикътъ тукъ съвсемъ не е вече пълновластенъ господарь.

И така, крайната подвижностъ не само, че не е несъвместима съ традиционалността, а напротивъ, тя подготвя пътя на последната и подсилва нейната власть.

Ако, обаче, тази тенденция къмъ традиционализма не съставлява отъ себе си едно морално състояние, то тя чудесно би послужила за опорна точка на въздействието, което не искаме да упражнимъ върху детето. Ние можемъ да се възползуваме отъ тази голѣма власть, която навикътъ има върху детето, поради не-

стабилността на неговия психичен животъ, за да корегираме и да ограничимъ самата тая нестабилностъ. Достатъчно е да накараме детето да придобие правилни навици относно главнитѣ обстоятелства на неговото съществуване. При това положение, неговиятъ животъ не ще представлява вече тази противоречива панорама отъ крайна подвижностъ, безспирно замѣняща се съ една почти моническа рутинностъ; това което е нетрайно и лесно подвижно въ него ще се фиксира; той ще се регулира и уреди цѣлостно: а това е вече като едно първо посвещаване въ моралния животъ.

Въ привързаността на детето къмъ неговитѣ привични начини на действие, въ неразположението, въ което то изпада, когато не намира на обикновеното мѣсто предметитѣ и лицата отъ своята срѣда, може да се съзре едно смѣтно чувство за съществуването на единъ мораленъ редъ на нѣщата, който единствено е обособенъ въ природата и, като такъвъ, се противопоставя на случайнитѣ побуждения и трѣбва да бжде предпочитанъ предъ тѣхъ. Това разграничение, впрочемъ, лежи въ основата на моралния редъ. Но тази толкова смѣтна и толкова несамосъзнаваща се идея има нужда да бжде уточнена, изяснена, консолидирана и развита. Тази смѣтна идея е като единъ особенъ отворъ, презъ който истинската морална дейностъ ще може да прониква въ детската душа. Съ нея ние познаваме една отъ пружинитѣ на вътрешния животъ на детето, отъ която ние можемъ да се възползуваме, за да го ориентираме въ желаната посока.

Но ние видѣхме, че освенъ съ вкуса къмъ правиленъ животъ дисциплинираниятъ духъ се характеризира още и съ вкуса къмъ мѣрката, съ навика да се въздържатъ желанията, съ усѣта за една нормална граница. Не е достатъчно щото детето да привикне да повтаря едни и същи действия при еднакви обстоятелства; необходимо е още то да чувствава, че извънъ него съществуватъ известни морални сили, които ограничаватъ неговитѣ, и за които то трѣбва да държи смѣтка, предъ които неговата воля трѣбва да се *печупва*. Детето, обаче, не може да види тия сили съ своитѣ очи, защото тѣ сж морални. То нѣма сътиво, съ което да може да възприеме отличителнитѣ белези на единъ мораленъ авторитетъ. Това е цѣлъ единъ свѣтъ, който го заобикаля отъ всички страни, но който въпрѣки това, остава невидимъ за него. Безъ съмнение, детето вижда материалнитѣ тѣла на лицата и на нѣщата, които изпълватъ неговата непосредствена срѣда, т. е., неговото семейство; то усѣща, че възрастнитѣ, които се намиратъ въ тая срѣда, т. е., неговитѣ родители, сж въ състояние да му налагатъ тѣхната воля. Но тази физическа принуда въ никой случай не може да му даде впечатление за това-своего рода привличане, което упражняватъ моралнитѣ сили, и което кара волята да се предоставя на тѣхното спонтанно подбуждане съ едно почти-телно преклонение, а не чрезъ нѣкаква материална принуда. Какъ, обаче, да пробудимъ у него тази необходима усѣтителностъ? Това може да стане като се използва неговата голѣма податливостъ къмъ всѣкакъвъ видъ внушения.

Гюйо първъ забеляза, че нормалното умствено състояние на детето е твърде сходно съ ненормалното умствено състояние, въ което се намира единъ хипнотизиранъ субектъ. Кои сж, впрочемъ условията на хипнотичното внушение? Тѣ сж главно две: 1) хипнотизираниятъ субектъ се намира въ едно състояние на колкото е възможно по пълна пасивность. Неговата воля е парализирана: неговиятъ духъ е като една *tabula rasa*: той не вижда и не чува нищо друго освенъ своя хипнотизаторъ. Той остава индиферентенъ къмъ всичко, което става около него.

Идеята, която му е внушена при тия условия се налага на неговото съзнание съ толкова голѣма сила, че не срѣща никаква съпротива. Не ѝ се противопоставя никаква друга идея, защото въ съзнанието е реализирана една съвършена *празднота*. При това положение, внушената идея отъ само себе си се стреми да мине къмъ действие.

Една идея не представлява едно чисто интелектуално и спекулативно състояние: тя повлича винаги следъ себе си началото на едно действие, което я реализира и така започнатото действие ще продължи, ако не бжде възспрѣно отъ нѣкое противно състояние. 2) За точното реализиране на внушеното действие, обаче, това първо условие не е достатъчно. Необходимо е хипнотизаторътъ да каже: азъ искамъ! Той трѣбва да направи да се почувствува, че подложения на хипнотизация субектъ не може да отказва, че той трѣбва да се подчинява безусловно.

Тия две условия, впрочемъ, ние намираме и при детето при неговитѣ отношения съ родителитѣ и учителитѣ — 1) то се намира съвсемъ естествено въ онова състояние на пасивность, въ което се поставя хипнотизирания по изкуственъ начинъ. Ако неговото съзнание не представлява една *tabula rasa*, то е, обаче, доста бедно отъ къмъ известни представи и тенденции. Поради това, всѣка нова идея, вкарана въ това съзнание, ще срещне слаба съпротива и, следователно, ще може лесно да мине къмъ действие. Това именно прави детето твърде лесно влияено отъ примѣра и особено склонно къмъ подражанието и имитацията. Когато то вижда едно действие, представата, която то има за него отъ само себе си се стреми да се реализира въ единъ подобенъ актъ. 2) Що се отнася до второто условие, можемъ да кажемъ, че то се намира твърде естествено изпълнено отъ заповѣдния тонъ, съ който възпитателътъ дава своитѣ поржчения. За да се наложи неговата воля, то тя трѣбва да бжде твърда и твърдо изказана. Безъ съмнение, възпитателното внушение дължи цѣлата своя действена сила, цѣлата своя власт на тия именно външни прояви само въ началото. Когато детето стигне до положението да разбере по-ясно състоянието на морална зависимость, въ което то се намира до-сежно своитѣ родители и учители, нуждата, която то има отъ тѣхъ, тѣхното интелектуално превъзходство, всичко това се прибавя къмъ тѣхнитѣ поржчения и спомага за засилването на тая морална зависимость. Не по-малко вѣрно е, обаче, и това, че заповѣдническиятъ характеръ на внушението съставлява началниятъ изворъ на неговата ефикасность и че, въ течение на дълго време, той остава най-малко единъ важенъ факторъ. (Следва)

Качества на възпитателя Справедливостъ.

А. Огень

Ако има пунктъ, където прозорливостта на детето е особено будна, то това положително е — до колко учителят е справедливъ. Детето изисква справедливостъ сжщо тъй настоятелно, както и преданностъ. Справедливостта е сжщо основно качество. Това, което се разбира подъ думата съревнувание, въпрѣки хвалбата и завистта, е нуждата отъ правда, желанието да се отдаде на всѣки отъ съревуващитѣ се ученици заслужения дѣлъ, независимо отъ всѣкакви предимства: тѣлесни, семейни, материални, политически или религиозни.

Справедливостъ, всжщностъ е споредъ класическото опредѣление отдаване всѣкому това, което му се припада. Приложена, обаче, при възпитанието, тя излиза отъ материалната областъ. Тукъ тя се проявява въ вътрешнитѣ разположения — присжждане и чувства: и, да си признаемъ, тя не остава незабелязана отъ зоркото око на детето. Справедливостта въ училището се състои въ опредѣлено отношение къмъ ученицитѣ: никаква пристрастна заинтересуваностъ къмъ никого, било въ добро или лошо направление. Вѣрно е, че за нѣкои ученици има създадени и известни на всички добри или лоши репутации отъ които, неизбѣжно е, учителятъ бива повлиянъ. И една скрита леностъ предразполага да приеме безрезервно това създадено мнение: не изхожда ли то често отъ колегитѣ, въ безпристрастността на които той не бива да се съмнява? Пъкъ и данни не липсватъ за това: ученикътъ, за когото се касае, фигурира въ списъка на първитѣ и наградени ученици, или въ тоя на провиненитѣ въ леностъ и непокорство. Всички тѣзи факти иматъ своето значение. Но тѣ предразполагатъ и пораждатъ предубеждения, неоснователни сжждения и несправедливостъ.

Но не само въ миналитѣ постжпки на ученицитѣ могатъ да се криятъ прѣчки за справедливо отношение отъ страна на учителя. Той често носи въ себе си, — неизвестни нему и затова по-опасни — разположения, дължащи се на неговитѣ религиозни или политически убеждения — факторъ, на който той не винаги подозира значението.

Въ действителностъ, справедливостта на учителя се проявява въ неговитѣ непосредствени отношения къмъ ученицитѣ, когато награждава или наказва, възхвалява или осжжда. Каквито и да сж намѣренията на този, награждава или наказва, това за сѣга не само визирания ученикъ, но и самия класъ. Отъ всички се вижда, дали учителятъ е справедливъ или не е. Общественото мнение, ако можемъ така да назовемъ впечатлението, произведено въху 30 или 40 малчугани, е създадено вече. Ако е разочаровано, то си отмъщава чрезъ най-различнитѣ прозвища, които се отправятъ най-често по адресъ на тѣзи, които се ползватъ съ предпочитанието на учителя. Колкото се отнася до последния, той е осжденъ безапелационно. Той загубва всѣко довѣрие. Въз-

можно е да наложи своето решение на послушното стадо. Но той е наранил младитѣ души, убилъ е тѣхния идеалъ; всѣко негово въздействие върху тѣхъ е провалено. Въ противния случай, задоволено, съзнанието на детето се издига и е готово да поеме отговорностъ и да прояви усилия.

Спокойствие.

П. Бернаръ

Ведрината на духа или по-точно, доброто настроение на учителя е, за ученицитѣ изобщо, и особено за нервнитѣ ученици, каквито сж мнозинството отъ днешнитѣ деца, най-ефикасното умиротворение. Спокойствието е заразително, то успокоява, то създава миръ и тишина, а търпеливата твърдостъ, кротката сериозностъ на учителя, който се владѣе винаги, предполага постоянство въ чувствата, въ мислитѣ и въ действията. Този е именно режимътъ, който най-добре подхожда на младежта. Кипяща и буйна, невъздържана, но изпълнена съ чувство на справедливостъ, тя се прекланя предъ правилницитѣ, когато тя ги чувствува твърди, установени, разумни. По инстинктъ децата и юношитѣ схващатъ, че единствено разумътъ има право да ги коригира и колкото по-малко тѣхниятъ учител си служи съ произволъ, толкова повече тѣ сж мирни и спокойни, колкото повече той говори и действува като пръвъ служител на единъ безличенъ законъ, толкова повече той е уважаванъ и волята му изпълнявана. Наблюдавайте тѣзи между васъ, които се ползватъ съ голѣма дисциплина, и ще видите, че тѣ сж схванали ролята си до известна степенъ като магистрати: тѣ провеждатъ хладно и безъ раздраженостъ даденъ правилникъ — добре обясненъ и често напомнянъ.

Но, ако вълнението зачерви нашето лице, ако нашиятъ гласъ прегракне, ако нашитѣ движения прекалятъ, ако отъ устнитѣ ни излѣзатъ неприятни и оскърбителни думи, децата забелязватъ веднага, че ние сме страна, а не сждия; тѣ си даватъ смѣтка, че това е разгорещението на неударжимото чувство, което ни гласка, а не единствено мотивътъ на справедливостъ и общо добро. Въмѣсто да въплѣтимъ авторитета и реда, ние изглеждаме на жалкъ човѣкъ, жертва на възбуденостъ, съ нервитѣ въ паника, въ безпомощностъ, раздраженъ и изгубилъ всѣко равновесие.

Какво понижение, какво падение!

Търпение

Г-ца Мокуранъ

Необходимостта отъ търпение е очевидна, понеже трѣбва винаги да чакаме при отглеждането на децата: да чакаме тѣ да направятъ лично усилие, вмѣсто да действуваме заради тѣхъ; да чакаме тѣхния незабележимъ напредкъ. Следъ това, трѣбва да

повтаряме неуморно най-проститѣ упражнения. Трѣбва да понасяме съ снизхождене.

Истинскитѣ майки сж образецъ на неуморимо търпение.

Всѣки видъ търпение, обаче, не е еднакво цененъ. Има търпение флегматично, индиферентно и лениво, което всщностъ е безчувственостъ, подобно на тази, която иматъ нѣкои майки, станали глухи за шумъ и слѣпи за безредието, примирени робини и даже доволни отъ тѣхнитѣ разглезени деца. Има машинално търпение, което бихме могли да сравнимъ — за присмѣхъ — съ това на конетѣ впрегнати да въртятъ колело: „това изисква нашиятъ занаятъ“, казватъ тѣ и посрѣщатъ като напълно естествено глъчката и невъздържаността на малкитѣ. Най-после, и друго, лъжливо търпение, на оставане да върви всичко на произвола.

Търпението, което е едно истинско качество на учителя, е героично и оптимистично. То е такава голѣма добродетель, че естественото дарование не е достатъчно: трѣбва да го добиемъ. Главното е да се владѣемъ, да се контролираме винаги, да си наложимъ спокойствие, което омиротворява всичко въ насъ и вънъ отъ насъ. Постигнатото по този начинъ търпение става морална ведрина. Тя упражнява върху децата благотворно въздействие, тя ни прави мирни и търпеливи сжщо.

Отъ фр. Хр. Нейчевъ

М. Христовъ — София

Нравствени основи на въздържанието.

Сега, когато земята се тресе отъ ехтежа на топоветъ, когато смъртътъ немилостиво покосява живота на хиляди млади, здрави и силни човѣшки синове, когато мнозина живѣятъ въ тревога за насъщния, не е ли нѣкакъ неумѣстно да се говори и пише за въздържание? При наличността на толкова голѣми, сѣдбоносни въпроси, струва ли си да се „предѣвкватъ“ толкова пжти вече „дѣвкани“ приказки за вредата отъ спиртнитѣ питиета и тютюна? На прѣвъ погледъ (и само на прѣвъ погледъ!) такъва едно възражение като че ли има известно основание. Взрѣмъ ли се по-дълбоко въ проблемата, ние ще видимъ, че не е така. Защото, въпрѣки наличността на сѣдбоноснитѣ въпроси, ние живѣмъ изъ день въ день съ своитѣ дребни грижи, радости и скърби. Ние се ядосваме, ако обѣдътъ не е навреме готовъ, ако гостбата е пресолена или прегорѣла, а дрехитѣ ни сѣ омачкани. Вълнуваме се за успѣха въ училище на нашитѣ деца, кроимъ планове за тѣхното бждеще, грижимъ се нищо да не имъ липсува. На младитѣ моми и момци нищо не прѣчи да се занимаватъ съ своитѣ сантименталности. . . Погледнато така на нѣщата, веднага става ясно че въпросътъ за въздържанието не е отъ най-дребнитѣ. Статистиката ни показва, че у насъ годишно се изпиватъ надъ 100 мил. литри вино и се изпушватъ цигари за близу единъ милиардъ лева. Сѣщата статистика ни казва, че 40% отъ престѣпницитѣ, 50% отъ сутеньоритѣ и 35% отъ проституткитѣ сѣ алкохолици. Проф. Крепелинъ е установилъ, че 45% отъ постѣпилитѣ на лѣчение въ Мюнхенската клиника за душено болни сѣ жертва на злоупотрѣбата съ алкохолъ. Статистиката ни казва още много нѣща, за нѣкои отъ които ще стане дума по-долу, обаче тя нищо не ни казва за потоцитѣ сълзи, за безименнитѣ страдания на майкитѣ, съпругитѣ и децата на пиячитѣ. Това достатъчно ни го казва окръжаващия ни животъ, предъ който много често си затваряме очитѣ. Въ такъвъ случай, може ли да се мисли, че е напразенъ трудъ да се освѣтлява отъ всички възможни гледища въпросътъ за вредата отъ алкохолизма и значението на въздържанието?

Когато Римъ билъ заплашванъ отъ Картагенъ, Катонъ Старииятъ — съ поводъ и безъ поводъ — повтарялъ известнитѣ думи: „Картагенъ трѣбва да падне!“ Днесъ алкохолизмътъ заплашва не само отдѣлната личностъ, не само семейството, а — цѣлия народъ, съ израждане и погинване и, докато не бжде окончателно пометенъ отъ лицето на земята, винаги и неуморно трѣбва да повтаряме: „Алкохолизмътъ трѣбва да падне!“

Преди да се спра върху нравственитѣ основи на въздържанието, смѣтамъ, че ще е полезно да разгледамъ, макаръ и бѣгло, основитѣ на самата нравственостъ.

Всѣки отъ личенъ опитъ и наблюдение знае, че нѣма постѣпка, която да не ни е дадена въ свѣтлината на едно удоволствие. Човѣкъ само затова желае промѣната, защото тя му

се рисува, като носеща удоволствие. И ето: единъ ограбва своитѣ ближни, лъже, мошеничествува, проявява се грубо, жестоко къмъ околнитѣ, пиянствува, живѣе безпжтно и всичко това, несъмнено, му доставя удоволствие. Нали си спомняте „Доволниятъ човѣкъ“ отъ Тургеневъ? Другъ пъкъ е пропитъ отъ състрадание, последния си залък дѣли съ гладнитѣ, честенъ е, безкористенъ, кроткъ, милостивъ и благъ, не жали трудъ и сили, за да служи на другитѣ, не пие, не пуши и, разбира се, тоя начинъ на живѣене му доставя удоволствие. Разсждавайки така, нѣкои философи (дори отъ дълбока древностъ) и поети издигнаха личното удоволствие въ цель на живота, като въ своитѣ съчинения бранѣха личността отъ посегателството на моралиститѣ. Преди години „Номо sapiens“ на Пшибишевски и „Санинъ“ на Арцибашевъ се приемаха отъ мнозина като откровение. Като се опира на казаното по-горе, пиячтъ може да заяви:

— Азъ пия и пуша, защото ми е приятно. И, тъй като не прѣча никому да взема насладитѣ оттамъ, гдето той ги намира за себе си, то моля да бжда оставенъ на спокойствие. Ние, които приемъ и вие, които не пиете служимъ на една и сжца цель: — търсимъ удоволствия и бѣгаме отъ страдания! Никой никого не може да осжда!

Значи, така! Ние нѣмаме право да осждаме Неронъ, който погуби заварения си братъ Британикъ, майка си Притина, своя учитель Сенека! Неронъ, по чиято заповѣдь е билъ запаленъ Римъ, били сж избити по най-жестокъ начинъ хиляди християни и т. н., само защото въ тѣзи свои действия той е намиралъ удоволствие точно тъй, както сж го намирали и неговитѣ жертви, отстоявайки своята вѣра. На сжщото основание не можемъ да осждаме Калигула, Тиберия, Борджиитѣ, Иванъ Грозний и много други престжпници отъ голѣмъ масщабъ.

Такова разбиране за живота, безспорно, търпи не едно възражение, но азъ искамъ да се позова само на нашето непосредствено чувство. Когато въ нашето съзнание изпъкнатъ образитѣ на Исуса Христа, Янъ Хусъ, Дамянъ де Вестеръ, д-ръ Хаазъ, нашитѣ народни будители отъ всички величини, които сж отивали на смъртъ за своя идеалъ и сигурно, безусловно сигурно, сж били проникнати отъ чувство на приятностъ, душата ни се изпълва съ трепетна радостъ, обхваща ни нѣкаква гордостъ, че и ние принадлежимъ къмъ „животинския родъ“ — човѣкъ! Ще ни се, ако не да бждемъ като тѣхъ, защото това надхвърля нашитѣ възможности, поне да се стремимъ да вървимъ по тѣхнитѣ стжпки. А кой би желалъ да бжде втори Неронъ? Но нима удоволствието, само по себе си, е било подбудата на постжпкитѣ на тия мжченици — светци? Целъта е била: — служене на другитѣ, служене на истината, а удоволствието само е съпжтствувало подобенъ начинъ на живѣене. И предъ такива именно проявие скланяме глава и се възхищаваме. Но тукъ може да се направи едно възражение. Дали не сме жертва на дългогодишно внушение? Не сж ли виновни нашитѣ родители, учители, обществото, които сж ни натрапили тия чувства на благоговѣние:

предъ проявитъ на правда, героизъмъ, самопожертвуване, любовъ къмъ ближния? И не е ли дългъ на всѣкиго отъ насъ, часъ по-скоро да се отгърве отъ тѣзи вериги и бурно да се отдаде на всички удоволствия, които животътъ тъй щедро поднася, безъ да държи смѣтка за последицитъ, безъ да подбира срѣдствата?

Нека разгледаме това възражение.

Споредъ днешното учение на биологията (не е нужно да цитувамъ автори и съчинения) животнитъ сж наши далечни роднини. При тѣхъ нѣма внушения, нѣма натрапени норми. Въ своитъ действия тѣ се подчиняватъ на непосредственитъ закони на живота. И ето, като една отъ първитъ прояви на тия сжщества, въ която блѣскаво проличаватъ грижитъ и жертвитъ правени отъ личността за другитъ е майчинството. „Врабче“, „Майка“, „Яребица“, „Сърненцето“ и др. разкази сж добре познати на всички ни. Сравнете тия прояви съ майчинството у хората и вие нѣма да намѣрите никаква разлика. Ще рече, любовта и себепожертвуването на майкитъ не сж нѣщо изкуствено присадено, а лежатъ дълбоко въ сжщината на тѣхнитъ души. Но въ мира на *низшитъ* твари ние наблюдаваме и други *висши* прояви. Когато една сита мравка срещне друга, гладна, тя дѣли съ нея своята храна. Шомъ само една пчела намѣри нѣкжде сладъкъ сокъ, веднага цѣлиятъ кошерь узнава това. Трохитъ, хвърлени на едно врабче, се унищожаватъ отъ ятото. Запасилиятъ се съ повече храна язовецъ гостоприемно посрѣща своитъ гладни събратя.*) Сжщитъ прояви наблюдаваме и у хората, стоящи на долно стъпало на развитие. За ескимоситъ, напримѣръ, се разправятъ нѣща, които поразяватъ съ високата си човѣщина. Отъ тѣзи нѣколко примѣра се вижда, че нравственото чувство, чувството да се служи на другитъ, на колектива, на рода, на цѣлото не е изкуствено присадено, а лежи въ сжщината на нашата природа. Въ такъвъ случай ние не можемъ безразборно и безотговорно да гърсимъ само удоволствия, безъ да се интересуваме отъ последицитъ имъ. Всичко това, разбира се, не изключва възможността да се намѣрятъ субекти, които да кажатъ, че сж надрасли всѣко нравствено чувство, въпрѣки здравитъ му биологични основи, отхвърлятъ го и не смѣтатъ да се вслушватъ въ него и да му се подчиняватъ. На такива люде нищо не може да се възрази. *Тѣ сж нравствено неджгави.* Нима можемъ да убедимъ слѣпеца, че сжществува чуденъ свѣтъ на боитъ? Или да заразимъ глухия съ дивна хармония? Всичкитъ ни усилия въ тази насока ще отидатъ напраздно. Да оставимъ на спокойствие и нравственитъ слѣпци. Тѣ сж болни, които иматъ нужда отъ лѣкуване.

И така: основитъ на нравствеността лежатъ въ самата природа на човѣка. Тѣ не сж измислени, а само сж формирани отъ великитъ учители на живота, точно тъй, както не сж измислени законитъ на астрономията, физиката, химията, биологията и т. н. И, както отклонението отъ закона на всемирното притег-

*) Препоръчвамъ книгата „Взимопомощта, като факторъ на еволюцията“ отъ П. Кропоткинъ.

ляне би разрушило всички небесни тѣла, както отклоненията отъ законитѣ на физиката и химията би разрушило веществения миръ, така сжщо и отклоненията отъ законитѣ на нравствеността ще докара живота на людетѣ до унищожение.

Впрочемъ, кога една наша постѣпка ще бжде нравствена и кога не?

Следъ изложеното до тукъ, мисля, че можемъ да приемемъ формулата на проф. Фр. Паулсенъ, дадена въ неговата „Система на етиката“.

„Действия и поведение, — казва Паулсенъ, — които служатъ на съхранението и повишението на човѣшкото съвършенство сж добри, а сж лоши, ако служатъ на понижението и разрушението“.

Сега вече, въ връзка съ поставената тема, можемъ да се запитаме: — Употрѣбата на спиртни питиета, пушенето, безпжтния животъ, дали водятъ къмъ съхранение и повишение на човѣшкото съвършенство, или водятъ къмъ неговото понижение и разрушение?

Чрезъ подробни изследвания и наблюдения е доказано по най-безспоренъ начинъ, че алкохолътъ поврежда всички тѣлесни органи. При това, има цѣлъ редъ заболявания, причинявани изключително отъ спиртнитѣ питиета: хрониченъ гастритъ, чернодробна цироза, психозата на Корсаковъ, алкохолна меланхолия, алкохолна мания, алкохоленъ трансъ, делириумъ, тременсъ и др. За по-подробни сведения отправямъ любознателния читателъ къмъ специалнитѣ трудове на професоритѣ Форелъ, Бунге, Крепелинъ, Крафтъ Ебингъ, на много лѣкари, социолози и др. учени. Пропадането на личността подъ влияние на алкохола е дадено великолепно въ романитѣ „Вертепъ“ отъ Зола, „Госпожа Грижа“ отъ Зудерманъ, „Неточка Незванова“ и „Престѣпление и наказание“ отъ Достоевски, „Изгубенъ животъ“ отъ Пейверинтъ, „Паладини“ отъ Стаматовъ, „Жетварьтъ“ отъ Йовковъ и др. Но особено пагубно е влиянието на алкохола върху потомството на пияча. Опититѣ на Шокардъ съ морски свинчета даватъ интересащи резултати. Отъ 41 двойки упойвани морски свинчета, 20 родили само по 1, и то преждевременно, като 4 били мъртвородени, останалитѣ двойки дали 8 мъртвородени, 12 умрѣли скоро следъ раждането и само 14 били сравнително здрави. Контролнитѣ 41 двойки дали 99 съвършено здрави морски свинчета. Известно е плоското „остроумие“, съ което се възразява, когато стане дума за опити правени съ животни: — Та ние, слава Богу, не сме нито морски свинчета, нито плъхове, нито зайци, а сме човѣци! Затова нека видимъ какво поколѣние е оставила една жена пияница, американката Ада Юрке. Отъ нейното съжителство съ единъ пияница и сутеньоръ произлѣзло поколѣние, което броело около 834 потомци. Отъ тѣхъ: 196 били незаконородени, 142 — просяци, 46 — поддържани отъ общината, поради негодностъ за работа, 12 — убийци, 64 — душевно болни, 76 — престѣпници и 182 — проститутки. Въ Германия пжкъ една съдържателка на публиченъ домъ дала начало на 800 потомци, отъ които 37 били осждени на смъртъ за тежки престѣпления, 342—

алкохолици, 127 — проститутки и т. н. Повече примѣри не сж нуждни. Знайно е, че алкохолътъ е типична отрова именно на нервната система и половитѣ жлези.

Следъ казаното можемъ да направимъ само единъ изводъ:

— Въздържанието, като съхранява и повишава човѣшкото съвършенство, почива на дълбоки нравствени основи. Всѣки, който държи на своето човѣшко достойнство, който държи на радостта и мира въ своя домъ, който се чувствува отговоренъ предъ родъ и човѣчество, може и трѣбва да стане въздържателъ.

И, ако това е така за всѣки човѣкъ изобщо, то за насъ, учителитѣ е особено задължително. Намъ сж повѣрени душитѣ на децата, на тѣзи деца, които утре ще дадатъ образа на гражданството и държавата. Да не забравяме, че нашитѣ ученици сж извънредно впечатлителни. Тѣхъ думитѣ много малко ги трогватъ, но дѣлата, личниятъ примѣръ ги разгарятъ и увличатъ. Служебно ние сме длъжни (въ програмата това ясно е показано) да посочимъ на децата голѣмата вреда отъ спиртнитѣ питиета и тютюна. Но даваме ли си смѣтка, че въ сжщото време сме длъжни да съгласуваме думи и дѣла? И можемъ ли да измѣнимъ опустошенията, които ще бждатъ-извършени въ детската душа, ако въ нея заседне убеждението, че учителътъ е единъ лицемѣръ? Защо ученикътъ ще се чувствува длъженъ да следва нашитѣ указания за честностъ, храбростъ, себеотречение, любовъ къмъ правдата и т. н., щомъ не е сигуренъ, че ние лично следваме тоя пжтъ? Та нали сжщата уста, която говори и се вдъхновява отъ подвига на заслужилитѣ народни дейци, говори и противъ алкохола, вдъхновява се отъ въздържание, а въ това време цигарата тържествено дими въ нея и, при случай, се разквасва съ нѣкоя и друга чаша! Нѣма ли да се пресѣче поривътъ на детската душа отъ мисълта: „Ахъ, учителътъ само така си говори, всжщностъ, той нито вѣрва на думитѣ си, нито мисли да живѣе споредъ тѣхъ. И, ако той, моятъ учителъ, моятъ духовенъ баща ще се ржководи не отъ началата на проповѣдваната гордо издигната глава, а отъ внушенията на „мждростъта“, че преклонената главичка остра сабя не сѣче“, то не е ли по-добре и по-правилно да избира и азъ сжщия пжтъ за себе си“. Ето, върху тоя въпросъ заслужава добре да се помисли. Уговорката, че всичко това е вѣрно, но . . . ни липсува воля, е праздна работа. Лично азъ съмъ дълбоко убеденъ, че въ 99 % отъ случаитѣ имаме работа съ нежелание и неразбиране, а не — съ неможене. Познавамъ колеги, съ които често съмъ обсжждалъ тия проблеми и все се оплаквахъ отъ „слабата“ си воля. Но, когато единиятъ отъ тѣхъ (дневно пушеше по 2-3 кутии цигари) получи ударъ, а другиятъ пиянъ го заплашиха, че страда отъ гръдна жаба, веднага намѣриха воля и станаха строги въздържатели. Изобщо, поболи ли се пияниятъ, види ли ясно зѣещия гробъ, почувствува ли дѣха на смъртъта, почти винаги се придържа о забраната, наложена му отъ лѣкаря. А всѣки ще се съгласи, че нашето поведение трѣбва да бжде обуславяно не отъ страха предъ смъртъта, а — отъ високото съзнание за отговорноститѣ ни предъ живота.

Михаилъ Д. Николовъ

Антонъ Борлаковъ

(Поменъ по случай три години отъ смъртта му.)

Изнизаха се безвъзвратно три години отъ неочакваната смъртъ на Антонъ Борлаковъ. Годиניתъ отлетѣха въ забравата, а името и дѣлата на Антонъ Борлаковъ още живѣятъ въ душитъ и сърдцата на българскитѣ учители и ученици. Неговото имевѣчно ще се повтаря, за да напомва на всички ратници въ полето на родното школо, че тамъ беззаветно се твори, че никой не бива да чака приживѣ плодетѣ на своята всеотдайностъ и безкористно служене.

Дѣлото на Антонъ Борлаковъ е вѣчно и твърдо като гранитъ, то свѣти като маякъ въ тъмната нощъ на нашата бурна педагогическа действителностъ; то е живителната струя въ дѣлничната работа на нашия народенъ учителъ и потикъ за творчество въ полето на родната просвѣта. Неговиятъ примѣръ заразява, той пленява всички труженици въ учебното ни дѣло.

Достатъчно е да подигнемъ малко завесата на неговия тъй кратък, но пъкъ пъленъ съ добри и плодови дѣла животъ, за да ни облѣхне повѣй на новъ животъ и почувствуваме импулъсъ къмъ повече и повече работа „въ ползу роду своему“.

Три години, като нищо се изнизаха, а фигурата на Антонъ Борлаковъ се още мѣрка край насъ. Ние го виждаме свитичкъ, съ ржце пѣхнати въ джебоветѣ на палтото си, захапаль цигара въ уста и устремиль погледъ въ земята, да крачи замислено къмъ училище. Тамъ той дава своитѣ бащински напѣтствия и съвети на учители и ученици, реди цѣлодневната имъ работа и пакъ поема пѣтя къмъ инспекцията да прегледа текуща преписка съ училищни настоятелства, главни учители и видни на деня лица. Въ всички културни прояви на гр. Варна и околията Антонъ Борлаковъ бѣ на преденъ планъ. Той бѣ тамъ като творецъ и като изразителъ на дадена идея. Съ чудна упоритостъ той отстояваше всѣка своя инициатива. И не прощаваше, ако тя нѣкакъ не успѣваше и се провалѣше. . . .

Обновата на сивото, дѣлничното, българско училище бѣ неговата заветна мечта. Да би ималь сили и възможность, той съ единъ замахъ би промѣнилъ цѣлата наша училищна система. Неговата книга „Основи на новата дидактика“ говори напълно за това.

Антонъ Борлаковъ ратуваше за „новото училище“. Онова училище, което не само учи, но и възпитава здрави бждни граждани. Той казваше: „Споредъ менъ училището може и трѣбва да твори. Всички нови училища се основаватъ на принципа, че възпитанието има за целъ да подпомогне общото развитие на детето и затова трѣбва да обхваща цѣлия му животъ. Ржководителитѣ на новото училище мислятъ, че то не трѣбва само да обучава, а и да подготвя за живота, че неговата целъ не трѣбва да бжде образованието, а самия животъ, ако то действително е призовано да играе ролята на възпитателенъ факторъ.“

И Антонъ Борлаковъ си отиде съ дѣлбока болка въ гърди, че не можа да види осжществена заветната си мечта — откриване „свободно“ училище край Варна, ржководено отъ него. Той искаше да създаде училище, което да не е откжснато отъ живота, което да не е затворъ за децата, а което да съставя съ своя животъ едно цѣло и да отговаря на всички негови нужди, — училище, дето децата да сж щастливи, дето тѣ да поглѣщатъ знанията така свободно, радостно, естествено, както коренътъ на растението поглѣща сока отъ земята.

И въ порива на служене на новото време, на обнова на родното школо, той всеотдайно заработи за създаване и ржководене опитното училище „Св. Климентъ“ въ Варна. Въ дветри години Антонъ Борлаковъ създаде отъ това първоначално училище едно училище за показъ, училище, дето се провеждаха на практика всички нови методи, съобразно педологията и педагогията. Тукъ той виждаше началото на новото, което иде съ бързи крачки изъ нашия нерадостенъ училищенъ животъ. Всѣки день, всѣки часъ той растѣше духомъ съ растежа на

придобивките и радостите въ това опитно училище. Подпомогнатъ отъ тогавашния Варненския окръженъ училищенъ инспекторъ и съзнателното и просвѣтено училищно настоятелство, Антонъ Борлаковъ добиваше крила въ дѣлото на училищната обнова. И неговото дѣло скоро доби такава известностъ, че неспирно върволици учители и ученици се редуваха да посетятъ опитното училище Св. Климентъ, да се поклонятъ, както сполучливо се бѣ изразилъ единъ учителъ, предъ „Българския педагогически Ерусалимъ“.

И ето 45 души учители отъ Пловдивски окръгъ посещаватъ училище Св. Климентъ на 9 май 1929 год. съ своите училищни инспектори, които пишатъ въ присѣствената книга на това училище: „Пом. учил. ин-ръ Антонъ Борлаковъ, ведно съ учителитѣ при това училище, положиха всички усилия и грижи да ни запознаятъ подробно съ резултатитѣ, добити въ това училище. Изненадата отъ тия резултати не само учудва, но извиква и искрени адмирации къмъ труженицитѣ въ тия училища и тѣхния достоенъ ръководителъ г. Борлаковъ. Считаме се щастливи, че Варна ни даде най-голяма възможностъ да използваме разумно и резултатно предприетата ни екскурзия. Дано бждемъ честити да видимъ въ близко бждеще всички български училища така, както намѣрихме това училище.“

Търновскиятъ учил. ин-ръ, който е водилъ 30 учители отъ Търновски окръгъ, пише: „Г. Борлаковъ изненада всички ни съ любезността си и готовността си, следъ като на кратко ни изтъкна целитѣ и значението на това училище, да ни разведе изъ всички класни стаи и нагледно ни покаже постигнатитѣ резултати съ децата въ всички отдѣления. Пожелаваме това училище да бжде посетено отъ мнозинството български учители, за да може да послужи за ръководно начало на всички учители, желаещи да допринесатъ за възпитанието и обучението у насъ“.

Следъ тѣхъ 32 души учители изъ Видински окръгъ, запжтени отъ далечнитѣ западни покрайнини на нашата родина, идатъ да опрѣснятъ знания и повишатъ духъ въ това опитно училище. И не напраздно тѣхниятъ водачъ Ломскиятъ пом. окр. уч. ин-ръ Ванковъ, пише: „Следъ съдържателната беседа на г. Борлаковъ, разгледахме всички класни стаи и училищния музей. За менъ — инспекторътъ — гледките отъ тия стаи сж *осъществявъ блъкъ* на учительова и ученишка дейностъ. Напълно съмъ увѣренъ, че и учителитѣ екскурзианти взеха добра поука отъ работата на колегитѣ си въ това училище и ще се потрудятъ да осмислятъ работата си съ повечко истинска нагледностъ и ученишка самодейностъ“.

А известниятъ нашъ методикъ, образцовиятъ учителъ отъ Казанлъшкото педагог. училище Геньо Дочевъ, съ неудържима радостъ и вълнение пише: „Разгледахъ изложенитѣ работи на четиритѣхъ отдѣления — „а и б“ — и останахъ поласканъ като учителъ и българинъ, че и у насъ се работи вече въ нѣкои училища тъй, както се работи въ прочути училища изъ Европа и Америка. Видѣното ме увѣрява още веднажъ, че нашето учител-

ство се стреми да следва всяка нова стъпка въ развитието на педагогическата наука. Това, що видяхъ, затвърдява въ мене още една мисълъ, която отдавна ме е вълнувала: че педагогическото творчество расте на мѣстни условия. Имаме нужда отъ *издигнати инспектори* и училищни настоятели, които не само да разбиратъ и поощряватъ учителитѣ въ тѣхната работа, но и да ги ръководятъ и вдъхновяватъ въ това направление. Ние едно време имахме „училището на Райно Поповичъ“, на „Емануилъ Ваксидовичъ“, на „даскалъ Хараланъ“ и пр. Тѣзи училища се създадоха отъ учителски личности, подпомогнати отъ училищни общини. Варна днесъ създава нѣщо, което вече почва да се нарича „*Варненска метода*“ или „*Варненска система*“ за първоначалното образование. Идеитѣ сж отдавна подхвърлени въ чужда и наша педагогическа книжнина, но осъществението е мѣстно, оригинално и много сполучливо. Желая Варна да стане въ туй отношение образецъ преди всичко за голѣмитѣ ни градове“.

И тая „*Варненска метода*“ като вълна залѣ цѣлата страна. Отвредъ се сипѣха писма и запитвания за начинитѣ на постъпванията, за метода на началния четмописъ, за метода на природознанието, родинознанието и пр. и пр., които се провеждаха въ това опитно училище. За да се задоволи напълно този голѣмъ интересъ и даде доказателство, че тази „метода“ не е лична и локална, създадоха се отъ окръжната учил. инспекция подъ ръководството на Борлаковъ, такива опитни училища въ града и нѣколко села изъ околията. И всички повишиха темпъ, заработиха съ нови и прѣсни сили да творятъ „новото“, обновеното родно школо. И единъ последующъ посетителъ изказва впечатлението си отъ тѣзи придобивки по следния начинъ: „Вѣрвамъ, че Варна ще бжде записана въ историята на нашето учебно дѣло, като първа люлка на новата учебна метода“. А другъ пом. уч. ин-ръ се провиква: „Азъ бихъ казалъ — г-нъ Началникътъ на основното образование при Министерството на народното просвѣщение преди да изведѣше инспекторитѣ до Виена, трѣбвало е да ги доведе тукъ, защото постигнатитѣ резултати въ уч-ще „Св. Климентъ“ стоятъ много по-горе отъ онова, което се постига въ Виена“.

Центъръ на всичко бѣ покойниятъ Антонъ Борлаковъ. Душата на новото, обновеното училище бѣ той.

Проучилъ основно метода Декроли, Антонъ Борлаковъ полагаше всички усилия и старание да просвѣти и Варненското учителство да може достойно да се проведе тоя методъ и у насъ. И заредиха се презъ день-два педагогически конференции съ учителитѣ отъ града. Антонъ Борлаковъ бѣ центъръ въ тия конференции. Защото, ако е вѣрно, че учителътъ е душата на училището, вѣрно ще е и това, че никаква реформа въ училището е невъзможна безъ участието и подготовката на учителя. Възпитателната работа е единъ непрекъснатъ процесъ на търсене по-хубавото и по-съвършеното и тъкмо за това тукъ никакъвъ застои не е мислимъ. Спирането значи смъртъ. Може из-

вестна форма на възпитанието и обучението вчера да е била удобна, а днес да не е. Може би днешната форма утре да бъде излишна и вредна. И затова едва ли другаде нуждата от постоянно опрѣсняване и подобряване да е толкова голѣма, колкото въ училището.

Ето защо Антонъ Борлаковъ казваше, че *учителтъ трѣбва да бъде човѣкъ, годенъ да се обновява и да обновява*. Нѣма догма, която той да не може да напустне щомъ нуждитѣ на училището искатъ това. Затова въпросътъ за реформиране на училището е тѣсно свързанъ съ подготовката на учителя. Реформитѣ въ образователното дѣло сж тѣсно свързани съ способността и готовността на учителя да ги проведе на дѣло. Колко може да струва едно измѣнение щомъ го нѣма оня учителъ, който ще даде на това измѣнение плътъ и кръвъ!

Антонъ Борлаковъ търсѣше този учителъ. Ако не го намѣрѣше, мжчеше се да го създаде чрезъ упоритъ трудъ. Много трудъ и усилия му струваше и провеждането на *идеозрителния методъ* на началець четмопись. Съ негови напѣтствия и ръководство тоя методъ получи истинско приложение у насъ и даде отлични резултати. За резултатитѣ на това обучение говори учителката по педагогика въ Шуменското педагогическо училище следъ посещението на уч-ще „Св. Климентъ“ съ ученички отъ това училище. „По всичко личи, че тукъ има много добри резултати — особено по четене и писане и излѣзлитѣ ученици отъ това училище ще бждатъ много по-добре подготвени, отколкото тия, въ които се прилагатъ много стари начини на обучение и възпитание“.

Идеозрителния методъ на началець четмопись се разнесе по всички краища на страната ни. Мнозина учители съ ентузиазъмъ работятъ по него. Множество педагогически лекции се изнесоха на педагогически конференции, безброй статии изъ педагогическитѣ списания се писаха по него, а той все още стои „сиракъ“ и „охуленъ“ отъ официалната наша педагогия. Нѣкои миропомазани наши лъжепедагози още не могатъ да просвѣтятъ умоветѣ си и прозратъ, че всички методи — синтетиченъ, аналитико-синтетиченъ и пр. и пр., съ каквито нашата малка страна е тѣй щедро надарена, носятъ мжки и страдания на крехкитѣ наши първачета и колко мжки и сълзи струва тая наука на четмо и писмо. Ще трѣбва другъ Борлаковъ съ сжщо такава желѣзна воля и упоритъ трудъ да се роди, за да се насади навредъ практиката на тоя методъ у насъ. И тогава зарята на новото слънце — слънцето на новото училище, училище на радостъ и детско творчество ще зацари съ всичката си мощъ и властъ навредъ.

Антонъ Борлаковъ бѣ знаме на новата педагогика у насъ. Той бѣ пжтеводната звезда на учителството и, ако днесъ пиша за него по случай три години отъ неговата смъртъ, то е защото намъ, на неговитѣ сподвижници, той завеща своя ентузиазъмъ, своя устремъ къмъ висинитѣ на педагогическата мислъ и наука, непоколебимо да следваме начертания отъ него пжтъ.

Нека пребжде името и дѣлото на Антонъ Борлаковъ!

Георги П. Пенчевъ — с. Етъръ

Детскитѣ общежития.

Идеята за такива — за детски общежития — бѣ лансирана още преди повече отъ тридесетъ години между учителството. Тогава то едва ли не смѣташе такива начинания и дѣла за химерични, но днесъ тѣ сж действителностъ.

Първитѣ искания се изразяваха въ това, щото държавата да създаде пансиони, които да съсредоточатъ въ себе си безплатно жилище, храна, облѣкло за закрепване слабия организъмъ на нашето дете и за запазването му отъ вредното влияние на улицата и мизерната домашна обстановка.

Разбира се, въ основата на тѣзи първи искания все има нѣщо преувеличено, защото едва ли би се действувало възпитателно, като се отнеме детето отъ родителитѣ, а най-вече, едва ли би имала възможностъ държавата да издържа всички деца, подлежащи на задължително учение.

Все пакъ, идеята за пансиони, а по-после за детски общежития назрява и днесъ тя се налага съ своя авторитетъ и неизбежностъ. Най-благоприятниятъ елементъ за тѣзи детски общежития се явява принципа на задължителното учение и прогресивното намаляване на раждаемостта у насъ.

Макаръ да сж минали толкова години, откакто е прокаранъ принципа на задължителното учение, отъ годишнитѣ статистики се вижда, че голѣмъ брой деца оставатъ вънъ отъ училище, а още по-голѣмъ, — не могатъ да завършатъ курса на основното училище.

Една отъ многото причини за това е и тази, че намалявайки системно децата, тѣ не могатъ да попълнятъ опредѣления отъ забележитѣ на бюджета на Министерството на народното просвѣщение минимумъ. Такива класове и прогимназии се закриватъ, а другъ по-голѣмъ брой ученици оставатъ вънъ отъ училище, защото сж отдалечени на повече отъ 3 километра.

Една частъ отъ родителитѣ на тѣзи деца се скриватъ задъ това положение; други, които сж повече, желаятъ да учатъ децата си, но нѣматъ физическа възможностъ, защото се намиратъ на 5—8—10, а даже и на 15 километра.

На такива мѣста детскитѣ общежития най-добре подпомагатъ такива родители, спомагатъ да се осъществи принципа на задължителното учение и даватъ възможностъ на държавата да се прояви еднакво въ грижитѣ си къмъ всички.

Преди нѣколко години бѣха открити доста такива детски общежития при районни прогимназии, но тѣ като че ли не оправдаха надеждитѣ, които имъ се възлагаха.

Нѣма да се впускамъ въ подробности за причинитѣ на тѣхния неуспѣхъ, но една отъ тѣхъ е и тази, че покрай многото тяжести, които се слагаха върху отрупания съ планини отъ задължения беденъ български учителъ, се притуриха и общежитията. Учителтъ, нѣмайки физическата възможностъ да бжде и въ училището денемъ и въ общежитието нощемъ, не можа да

осществени целитѣ на последното и вмѣсто положителни резултати, получиха се отрицателни.

Това неудобство, обаче, се избѣгна, като се построиха и обзаведоха специални детски общежития, съ назначени учители възпитатели. Първиятъ примѣръ въ тази насока даде габровскиятъ индустриалець г-нъ Илия Илиевъ. Изпълвайки завета на покойната си съпруга, построява и обзавежда съ свои сръдства презъ 1938 година въ с. Етъръ, Габровско, едно такова общежитие. Такива има днесъ въ Троянъ и другаде. Тѣхниятъ брой е вече значителенъ.

Отъ едногодишния опитъ, който имаме, можемъ съ задоволение да забележимъ, че недостатъцитѣ на първитѣ детски общежития подъ ръководството на всички учители сж превъзможнати, защото нашето общежитие си има специаленъ учителъ — възпитателъ.

За да могатъ правилно да функциониратъ тѣзи общежития, налага се да се разреши най-болниятъ имъ въпросъ — въпроса за тѣхната материална издръжка. Налага се вече държавата сериозно да се замисли за правилното разрешение на този въпросъ, защото той не е случаенъ, какъвъ да е, а наложителенъ и неотложенъ за днешното време.

Отъ факта, че повече отъ тѣхъ сж направени отъ частни дарители, които сж дали хиляди и милиони за една идея, отъ това, че тѣ наброяватъ вече нѣколко десетки, налага се, щото този въпросъ да бжде подетъ отъ нашето министерство, като поеме тѣхната издръжка, защото сръдствата на частния дарителъ не сж безгранични, още повече, че този въпросъ е точно въ рамкитѣ на просвѣтата — да даде възможностъ на всички деца да завършатъ прогимназия. Тѣзи детски общежития трѣбва да останатъ като самостоятелни възпитателни заведения, подведомствени на право на Министерството на народното просвѣщение.

Нѣма да бжде даже излишно да се учреди и специаленъ инспекторатъ и отдѣление за тѣхъ, защото тука е мѣстото, където действително можемъ да въздействуваме, да възпитаваме. Само чрезъ тѣхъ ще се преодолѣе повикътъ, че училището само „товари нашитѣ деца съ планини отъ сведения“ безъ да възпитава. Това което ще добие детето въ тѣхъ, ще остави трайни следи, защото освенъ, че се намира подъ нашето възпитателно въздействие, но то не е откъснато нито отъ семейната сръда, нито отъ обществената, нито отъ другарската.

Вториятъ въпросъ, който иматъ да разрешаватъ новитѣ детски общежития е: изборъ на учителъ — възпитателъ. Този въпросъ на пръвъ погледъ изглежда много простъ и лесенъ, обаче въ своята сжщина е доста сложенъ и деликатенъ. Мнозина биха казали: „Та кой учителъ не може да изпълни задачата на възпитателя? Пъкъ и пенсионеритѣ учители не биха били неудобни.“

Тѣй би казалъ всѣки, който познава само теоретически въпроса и прави логически заключения. Действителността и опитътъ, обаче, говорятъ малко по-другояче. Опититѣ на

всички досегашни пансиони и общежития говорят, че не всеки може да изпълни тези задачи, а най-малко могат — пенсионерите. Преди всичко, кандидатът за възпитател, освен че трябва да бъде роден такъв, освен че трябва да се лиши от много свои удоволствия, но трябва да има някакви творчески възможности. Такъв възпитател би дал съответен отпечатък върху питомците от общежитието. Ernest Renan в *Pages choisies* пише по този въпрос в този смисъл за два голъми французки пансиона. Докато, казва той, възпитателът на единия пансион бил човък на изкуството, от този пансион излезли голъми хора в тая област: а на другия — човък на позитивните науки — от него излезли по-късно голъмитъ учени позитивисти на Франция. Нека не ходим толкова далече. Нека се върнем у насъ. Възпитателът от нашето общежитие има заложи на художникъ, тези негови заложи сж отразени вече в неговите питомци. Много от учениците сж „заразени“ от неговото художество и мнозина вече се проявяват като такива.

Трудно е да се намърят такива хора, такива учители — възпитатели, когато ще трябва да се търсятъ отдолу. Но, ако съ този въпросъ се заеме нашето министерство, чрезъ конкурси и изпити, както правятъ въ католишките пансиони, лесно би се разрешилъ. Още повече, когато тази длъжностъ стане щатна, ще има мнозина да се решатъ да се заематъ съ тази, колкото трудна, толкова и благородна работа.

Най-после, тамъ където има уредени такива детски общежития, трябва да се прокара въ новия законъ, щото всички ученици въ общината да бждатъ задължени, независимо отъ разстоянието, да посещаватъ училището, а съ това и да живятъ въ общежитието.

Прочее, така поставени новите общежития, ще има да изиграятъ голъма роля, както въ областта на възпитанието — било то народностно или държавно — гражданско, така и въ областта на обучението.

В. Димитровъ

За слѣтитѣ отдѣления

Всѣкидневно педагогическата теория и практика се обогатяватъ отъ множество нововъведения, които целятъ доуясняването на редица въпроси около обучението и възпитанието и улесняватъ практиката на всички училищни дейци. Тѣзи нововъведения бавно си пробиватъ пътъ по всички посоки срѣдъ човѣшкитѣ общества. Въ сжщото време пакъ така бавно училището се освобождава отъ не малкъ брой отживѣли времето си форми и изисквания. Така училището своевременно се освободи отъ схоластиката на срѣднитѣ вѣкове, отъ пълната опека на чисто църковното обучение въ предаприловата епоха у насъ, отъ дидактическия материализъмъ на деветнадесетия вѣкъ, отъ прословутитѣ формални степени, отъ . . . отъ . . .

Когато днесъ се увличае отъ тоя или оня методъ, когато се впускаме съ всичката си душа и сърдце да проагитираме между срѣдата си тая или оная учебна идеология, не е безполезно за моментъ да оставимъ да ни обхване мисълта, че нѣкога това ново, което така настървено днесъ възприемаме и защищаваме, утре не ще бжде вече така „страшно необходимо и безусловно насжщно“, а въ други день вече то ще бжде и отживѣлица съ всичкитѣ качества на една плесенясала архаичность.

— Два малки примѣра ще подкрепятъ мисълта ми:

Въ първоначалнитѣ ни училища е залегнала здраво практиката всѣки учителъ да води отдѣлението си отъ I-та до IV-та година. Мотивитѣ, които сж имали педагозитѣ, препоръчвайки горното, и законодателя, вписвайки го въ съответнитѣ правилници, сж били следнитѣ: учителтъ съвсемъ добре ще упознае ученицитѣ, тѣхнитѣ индивидуални тѣлесни и душевни качества, условията даже, при които тѣ работятъ, а освенъ това учебниятъ материалъ, предвиденъ за първоначалното училище, ще бжде преминатъ отъ тоя учителъ съ неговитѣ ученици въ всичката правилна последовность, безъ скокове, съ всички необходими и възможни съ тия ученици разширения и вдълбочавания.

Всичко това е така и е тъй добре мотивирано теоретически и още по-трудно оборимо пакъ теоретически, обаче, на практика работата не излиза точно така. Много ученици въ още по-много училища излизатъ отъ първоначалното училище съвсемъ слабо подготвени по музика (пѣене), защото и презъ четиритѣ години единчкиятъ имъ учителъ не е ималъ особени способности по тоя предметъ, нито влѣчение къмъ него, или, поради нѣкакви особени причини е билъ склоненъ повече къмъ тихъ, меланхоличенъ животъ. Други ученици отиватъ въ прогимназията съвсемъ несржчни и останали много назадъ отъ другаритѣ си по тѣлесно възпитание, защото учителтъ имъ или учителката имъ по нѣкакви физиологически причини, за които сами не могатъ да иматъ никаква вина — едро тѣлосложение, порокъ на сърдцето или другъ нѣкой дребенъ неджгъ, напреднала възраст, сж предпочитали много отъ часоветѣ по тѣл. възпитание да прекаратъ въ

приказки, пѣне или нѣкакви други рѣчни занимания. И т. н. и т. н. Множество ученици отъ множество училища иматъ невѣобразимо лошъ почеркъ, защото учительтъ имъ „не е държалъ много на краснописа“; другъ немалкъкъ брой ученици не могатъ до края на гимназиалното си образование да продължатъ правилно една права линия или правилно да издигнатъ перпендикуляръ, защото тая елементарна работа не сж научили въ първоначалното училище. Ето какъ, прочее, единъ дребенъ и на пръвъ погледъ иначе правиленъ фактъ може да катастрофира бждещето на толкова много деца, които, при две други слаби бележки сж били катурнати отъ още една такава по пѣне, гимнастика или краснописъ.

Тия редове сж писани отъ първоначаленъ учитель. Азъ вѣрвамъ, че единъ прогимназиаленъ колега би изпълнилъ цѣлата книжка на това списание съ примѣри отъ тоя видъ и съ множество, множество факти.

Както е вѣрно, че учителството въ своята съвокупность може въ продължение на нѣколко десетилѣтия да промѣни физиономията на цѣлъ единъ народъ и да го тласне въ една или друга посока, сжщо така е вѣрно, че единъ учитель може да създаде или пропилюе бждещето на множество деца, водейки го по единъ или по другъ начинъ.

Друга една областъ, въ която практиката ни е вече доволно много извехтѣла и въ която отъ десетки години не се е внесло нѣщо ново, е тая около обучението въ слѣтитѣ отдѣления. Поради особенитѣ условия у насъ, кждето малкитѣ селища сж обикновено явление, поради тежкото положение на държавнитѣ финанси, поради намаляването прирѣста на населението, тая осждена отъ педагози и методици практика се търпи нашироко и дава образование на около една пета отъ всичкитѣ подлежащи на задължително обучение деца. Нѣщо повече, напоследъкъ се създадоха и голѣмъ брой слѣти прогимназиални класове, тѣй като броятъ децата въ множество училища не е достатъченъ за образуване раздѣлни класове.

Значи, педагозитѣ си негодуватъ и отричатъ. А слѣтитѣ отдѣления и класове си сжществуватъ и отъ година въ година се увеличаватъ, учителитѣ си гледатъ работата кога по оскжднитѣ рѣководства или напечатана тукъ тамъ статия по тоя въпросъ, кога по чисто свой маниеръ. Насъ ни интересува, обаче, въ случая самото: де свършва теорията, отгде почва практиката и така ли тя преподава, както теорията учи; доколко теорията и практиката се преплитатъ, допълватъ, подпомагатъ.

Което и рѣководство да отворимъ, ще намѣримъ непремѣнно следнитѣ въпроси принципно, обосновано и добре мотивирано разрешени:

- а) какъ да се сливатъ отдѣленията;
- б) какъ да се състави програмата за слѣтитѣ отдѣления;
- в) какъ да се води обучението, та работата въ слѣтитѣ отдѣления да се приближава до тая въ едно отдѣление;
- г) за тихата работа;
- д) за близкитѣ по естество предмети и пр.

Препоръките сж добре известни всъкиму:— прави се сливане на I съ II и III съ IV отдѣления. Програмата не прилича на такава за слѣти отдѣления, тъй като и дветѣ отдѣления едновременно иматъ еднакви предмети, а при работата се препоръчва воденото на паралелно обучение, при което на по-долното отдѣление се даватъ малко по-малки хапове отъ едно и сжщо ястие, а на по-горното — по-голѣми порции. Въ известни случаи на едното отдѣление се дава тиха работа, а съ другото се работи по-активно и т. н.

Какво се указва, обаче, на практика?

Въ I и II отдѣления има $24 + 18 = 42$ деца. Въ III и IV — $14 + 8 = 22$. Ни единия отъ двамата учители не приема доброволно товара съ двойно повече ученици, при това Начинающи, на които съ сизифовски усилия ще трѣбва да се отворятъ очитѣ. Въ края на крайщата съ жребие се разрешава въпроса. Колегата съ „много“ цѣла година влиза въ учителската стая съ силно-гласно и многозначително „уф“, съ което иска да каже, че това тегло е само за него, който не получава и сантимъ повече за по-голѣмия си трудъ, тогава, когато хората съ двойно по-малко деца и напреднали вече въ знанията си, сж имали щастие.

Относно програмата съ нищо не се оправдава писането или четенето цѣлъ часъ и съ дветѣ отдѣления, когато може, давайки писмена работа на едното отдѣление, съ другото да четешъ и тълкувашъ единъ урокъ, или оставайки едното отдѣление да решава или съставя задачи, да вземешъ лекция по история съ другото. Много по естествено е, когато едното отдѣление е изпълнило стаята съ оживеното си настроение при лекция за Симеона и неговитѣ славни походи къмъ Цариградъ, да оставишъ това настроение да обхване и другото отдѣление, което въ сжщия часъ е имало смѣтане и е решавало сухи задачи, отколкото на последното да преподавашъ за Черното робство, което ще убие пламъка отъ единичкитѣ най-свѣтли страници изъ нашата история.

— Платонъ ми е скжпъ, но още по-скжпа ми е истината, — е казалъ единъ мждрецъ въ древността.

Така бихме могли да кажемъ и ние тука: Теорията ни е скжпа, но колко много по-скжпа ни е практиката, която всъкидневно моделира толкова много подрастващи човѣчета, която се прегъва подъ натиска на условията, заобикаля множество трапове и препятствия, подминавани незабелязани отъ теорията, която се бори съ невежеството, грубостта и традициитѣ, и дава всъкидневно толкова много жертви.

За тая теория и за посестримата ѣ практика народътъ ни е създалъ и дълбокосмислената поговорка:

„Кжщната смѣтка на пазара не излиза“.

Василъ Шарковъ

Обучение по граматика и правописъ.

Днесъ ние живѣемъ въ ерата, когато желяемъ да разгънемъ всички сили на народа за нови творчески придобивки.

За да узнаемъ самия народъ и неговитѣ сили, трѣбва да проучимъ тоя народъ основно въ всичката му ширь и дълбочина. Езикътъ е най-съкровено то народно богатство, изразено съ словото. Той е обща творба на тоя народъ, създадена отъ миналитѣ му поколѣния. Следва значи, отъ само себе си, че първото наше задължение къмъ народността е да изучимъ добре езика на тая народностъ, който несъмнено крие голѣми духовни ценности на народа.

Днесъ ние не можемъ да кажемъ, че сме отишли далечъ въ тази насока. Езикътъ се днесъ малко изучава. Нѣщо повече: бихме установили, че обучението по матерния езикъ, особено въ нашето основно училище, па и въ срѣднитѣ такива, не е на нуждната висота по отношение изучаване сжщността на езика — предимно неговата граматика. Вмѣсто да отидемъ напредъ, ние сме направили крачка назадъ по изучаването на граматиката му. Посочватъ се следнитѣ факти, които красноречиво говорятъ: по програма не се предвижда учебникъ по граматика въ първоначалното училище, граматиченъ материалъ липсва по програма въ сжщото училище, а въ прогимназията се предвижда граматика само единъ часъ седмично. Не повече и то материалътъ да се мине съ четене и писане. Нѣма да се отбелязва тукъ, че по френски езикъ и нѣмски езикъ въ училищата се предвижда за матерния езикъ отъ 3 до 5 часа седмично.

Ясно е за всѣкиго, който обича родната речъ, че отъ една крайностъ се минава къмъ друга — понеже не можа да се намѣри методъ за преподаването ѝ, тя се отрече като учебенъ предметъ. И претупаната граматика, и при обучение безъ граматика резултатитѣ отъ граматичното обучение сж неутешителни. Предстои да се намѣри новъ пжтъ за преподаването ѝ. Днесъ трѣбва да посочимъ единъ характеренъ фактъ, че единъ срѣдношколецъ — ученикъ не може да направи граматиченъ разборъ на единъ текстъ отъ езика, за да изрази своитѣ разбирания и познания по него. Сжщиятъ ученикъ овладава граматичнитѣ форми чрезъ чуждитѣ езици — френски и руски. Тогава той разбира, че както въ тѣзи чужди езици има много и разнovidни езикови форми, такива има и у нашия, неговиятъ матеренъ езикъ. Наистина не е ли чудно това!

Изтъкватъ се особенитѣ условия до тука на граматичното обучение въ нашитѣ училища и то въ тоя моментъ, което цари сега, за да се обрисува пжкъ картината на правописното обучение въ сжщитѣ училища, тѣй като правописътъ живѣе съ резултатитѣ отъ граматичното такова. Имаме ли правилно и пълно обучение по граматика, ще имаме добре поставенъ научно и практически правописъ въ нашето училище.

Когато е речъ за правописъ у насъ, учителитѣ сж свикнали

да мислят, че тукъ става въпросъ за една правописна реформа, за опростяване на правописа по официаленъ пжтъ чрезъ заповѣдъ на министерството. Па и всѣкидневнитѣ нападения срещу правописа у насъ култивиратъ една подобна мисълъ, едно недовѣрие къмъ установения вече правописъ, което не трѣбва да продължава. Трѣбва да се разбере, че правописната реформа означава единъ новъ курсъ у нашия книжовенъ езикъ съ огледъ на едни фонетични или етимологични тежнениа, които се намиратъ въ една непрестанна борба. Така е било въ миналото и така ще бжде и за напредъ, докато българската книжовна речъ задоволи народнитѣ говори. Този въпросъ не се налага жизнено за нашето училище. За него се слага правописътъ въ по-друга свѣтлина — въ неговата сжщина и значение за всѣкидневния културенъ животъ. Той придобива характеръ повече практично — приложенъ.

Ученикътъ трѣбва да се справи при това схващане конкретно съ следнитѣ въпроси:

1) Правописъ на думитѣ — отдѣляне на думитѣ, което е свързано съ граматичнитѣ категории и тѣхнитѣ служби въ изречението;

2) Пренасяне на думитѣ, свързано съ обучението за сричкитѣ и звуковетѣ;

3) Ъ и Ж въ коренитѣ, основитѣ и окончанията на думитѣ — свързано съ обучението за тѣзи съставки на думитѣ;

4) Поставяне препинателни знаци въ изречението и между изреченията — свързано съ упознаване частитѣ на изречението — просто и сложно изречение и пр.

Горнитѣ правописни задачи сж сжщевременно и граматични проблеми, които сж пжкъ предметъ на граматиката. Ето защо, оттукъ се вижда, каква е голѣма връзката между граматика и правописъ и какъ неразривно вървятъ граматичното и правописното обучение и какъ взаимно се допълватъ тѣ, независимо отъ отдѣлно поставенитѣ си задачи. Връзката между тѣхъ е толкова голѣма, че всѣка слабостъ и непълнота, особено въ граматичното обучение, съответно се отразява на правописа. Боледува ли граматиката, ще боледува и правописътъ. Това най-ясно се очертава въ сжщата методика по граматика. Не добре подреденъ граматиченъ материалъ дава и не добъръ правописенъ резултатъ. Въ обсега на материала по граматика и неговото планиране трѣбва да има голѣма изисканостъ и предвидливостъ, предвидъ разнообразието и сложността на граматичния материалъ. Учителътъ граматикъ трѣбва да бжде и добъръ методикъ, за да не се добиятъ и такива резултати напримѣръ: пълниятъ членъ и приложенията се изучаватъ по програма въ III класъ, както и втори именителенъ падежъ и приставнитѣ изречения. Явява се следния интересенъ въпросъ: до тогава ученицитѣ трѣбва ли да отдѣлятъ представнитѣ изречения и да пишатъ пълненъ членъ и пр. Сжщиятъ въпросъ може да бжде поставенъ къмъ учителя въ първоначалното училище. Така: щомъ по програмата не се предвижда да се запознаятъ ученицитѣ съ сжще-

ствителни, прилагателни, мѣстоимения, какъ ще се работи съ тѣзи категории, когато тѣ съществуватъ въ езика.

Не само тѣзи противоречия се явяватъ отъ гледището на методиката. Знае се, че езиковитѣ форми се учатъ поредно, напластяватъ се въ учениковото съзнание една следъ друга, когато словеснитѣ цѣлости сж съставени отъ всички категории на езика и форми на изречението. При сегашното положение подредането на формитѣ става безъ очевидна вътрешна връзка: следъ урока за допълнение, иде урокъ за мѣстоимение.

Следователно, не само научната постановка на граматичния материалъ е важна работа, но и методичната такава. Единствената гаранция за резултатно граматично и правописно обучение седи въ научната подготовка на учителя по езика и методическия му похватъ. Въ тази насока трѣбва много да се направи за обучението по матерния езикъ въ нашето училище. Намъ трѣбватъ подготвени учители по езика, които да обладаватъ и свършени методи, за да постигнатъ целитѣ, които новата граматика си поставя днесъ — да сближи езика съ училището.

Една реформа въ обучението по граматика днесъ все повече се налага. Тази реформа трѣбва да бжде поставена на следната основа: по-голѣмо задълбочаване въ езика, както въ неговитѣ словесни форми, така и въ неговата граматика. Само граматиката може да допринесе за научното обосноваване на правописа, който е единъ моментъ само отъ общото езиково обучение. Една нова граматика трѣбва да изостави и поредното изучаване на формитѣ и мине къмъ цѣлостното наблюдение. Намъ трѣбва граматично обучение, което да не бжде сподавено отъ постоянно писане и четене въ училище, както днесъ това става, за голѣмо съжаление. Нека се изясни на всички, че граматиката и граматичното обучение сж основа на правописа. Той не виси въ въздуха, а почива на едни точно опредѣлени граматични закони. Ето защо сждбата на правописа е така здраво свързана съ граматиката. Трѣбва ли да посочваме тука, че сегашното обучение на правописъ не почива на никаква система? Правописнитѣ въпроси не се разглеждатъ отъ гледището на науката, а се казва: „запомнете правописа, учете го“. Но какъ, отъ кжде — не се казва. Чудно ли е, че правописътъ тогава се овладява само отъ едно малцинство специалисти, които сж извоювали правото да бждатъ коректори на писмената ни речъ? Тѣзи сжщитѣ си присвоили правото да наричатъ другитѣ „безграмотни“, и правописътъ става една примка за лошо атестиране, за слабъ успѣхъ и пр.

Всѣки граматиченъ урокъ отъ това гледище ще бжде не само граматико-наученъ, но и урокъ за правописъ и знания, като прѣкъ резултатъ отъ сжщината на знанието. Учи ли се за изречение, трѣбва да се поясни правописа на изречението, учи ли се именителенъ падежъ, трѣбва да се застѣпи членуването на имената. Застѣпва ли се обучението за коренитѣ на думитѣ, трѣбва да се поясни, кои корени въ стария езикъ сж били съ Ж и кои

съ Ъ и пр. Само тогава ученикът ще прави разлика и ще си обяснява правописа на следнитѣ думи:

Горитѣ (сжщест. име) и Горите (глаголъ).

Шия (сжществително) и Шия (глаголъ)

Коньтъ — Коня

Свѣтъ и Светия

Медъ и Медь и пр.

Така, наредъ съ граматичното обучение ще трѣбва да върви и правописното. Знанията на правописа сж обосновани. Тѣ ще се приложатъ и усвоятъ. Ученикътъ нѣма да се движи безъ компасъ въ разнообразнитѣ форми на езика. Той ще знае и ще си обяснява, защо тази дума се пише така, а друга иначе. Речниците не загубватъ значение, защото съ тѣхъ не се обяснява, какъ и защо тази дума се пише тъй, а друга — по-иначе.

Не ще и дума, че учителътъ трѣбва да оживи нагледъ сухитѣ знания по граматика и правописъ съ едно умение да увлѣче ученицитѣ въ стария духовенъ складъ и материаленъ битъ на нашитѣ прадѣди, за да разбератъ ученицитѣ дълбочината на духа, който е внедренъ въ езика и неговитѣ форми. Пакъ ще повтора, че трѣбва, покрай това оживление като необходимъ елементъ при обучението по езикъ и правописъ, и единъ цѣлостенъ методически замахъ въ подреждането на разнообразния и сложенъ езиковъ и правописенъ материалъ.

Но, макаръ и при поредното изучаване на формитѣ или при наблюдението имъ въ цѣлостта, правописното обучение трѣбва да бжде отдѣлено и проведено въ една правописна система, независимо отъ граматиката и граматичнитѣ знания.

И въ единия, и въ другия случай взетиятъ правописенъ материалъ, съ огледъ на граматичния, който е въ зависимостъ отъ възрастта на децата и тѣхното душевно развитие, трѣбва да бжде групиранъ въ следния редъ:

1) Правописъ на думитѣ съ огледъ правописа на коренитѣ, представкитѣ, окончанията и сричкитѣ;

2) Правописъ на изречението и частитѣ му.

3) Правописъ на сложното изречение.

Размѣритѣ и обсегътъ на правописния материалъ въ горния редъ ще зависи отъ духовното развитие на ученика и отъ кръга на граматичния материалъ, съ който тѣ сж запознати. Налагатъ се и отдѣлни тетрадки при правописното обучение и правописнитѣ упражнения. Въ тѣхъ ще се отбелязватъ правописни правила, добити непосредствено отъ обучението по граматика. Твърде полезни ще бждатъ за ученицитѣ и писменитѣ упражнения, при които се тълкуватъ научно дадени текстове отъ гледище на граматиката и отъ гледище на правописа. Ученикътъ при това положение ще тълкува граматическитѣ форми правилно и научно, доколкото той е вникналъ въ особеноститѣ на езика. Тогава той ще може да отговори на въпроса — защо тази форма се пише така, защо трѣбва този или оня препинателенъ знакъ и пр.

Така, основавайки се само на граматичното обучение, мо-

жемъ да имаме успѣхъ въ нашия правописъ. Трѣбва за лишенъ пжтъ да се подчертае, че не може да се усвои правописъ, безъ да се усвои научно една граматика. Прочее, крайно необходимо е да се постави граматиката на нуждната висота въ нашето училище. Отъ това ще спечели не само българската народна култура, съ която училището трѣбва да се сближи, но ще спечели и правописътъ ни.

С. А. Шоповъ

Новъ конкурсъ за учебници

Министерството на народната просвѣта обяви срокъ 15 януарий т. г. до когато трѣбваше да се внесатъ учебници за първоначалнитѣ училища за *състезание*. Това става по силата на новия правилникъ за одобряване на учебници и учебни помагала, обнародванъ въ Държавенъ вестникъ, брой 111 отъ 22 т. м. Съ този правилникъ се смѣнява правилника, по който се проведе състезанието презъ 1936 год. Въротно М. н. пр. е съзрѣло нѣкои грѣшки въ досегашния правилникъ, които не му сж дали възможность да произведе такова състезание, което да даде резултати съответни на поставенитѣ му цели. Министерството обявява новъ правилникъ, по който ще произведе намото състезание, може би съ увѣреностъ, че то ще бжде *безукорно*. Това желаемъ и ние.

Най-важното и въ новия правилникъ е, че се запазва положението на конкурсъ и че пакъ ще бждатъ одобрени 4 учебника за първоначалнитѣ училища, три за прогимназиитѣ, два за IV и V класове и единъ за останалитѣ класове.

Преди 1936 год. специална комисия при министерството одобряваше *неограниченъ* брой учебници, отъ които учителитѣ при дадено училище въвеждаха онзи отъ тѣхъ, който намираха, че по методъ, наредба и езикъ подхожда най-добре по схващанията имъ по предмета. По-слабитѣ въ нѣкое отношение учебници не биваха въвеждани и стояха по рафтоветѣ на книжаритѣ. Много книгоиздателства понасяха по този начинъ загуба. Много инспектори — автори, както и много висши чиновници при министерството използуваха по единъ или другъ начинъ властта си, за да въвеждатъ учебницитѣ си въ дадени училища. Тѣзи и други обстоятелства накараха министерството да прибѣгне до новия начинъ на одобрение на учебници, да ограничи броя на одобренитѣ учебници и самò да въвежда одобренитѣ учебници въ онѣзи области на царството, въ които *жребцето* посочи. По такъвъ начинъ одобренитѣ учебници иматъ сигуренъ пласиментъ, книгоиздателитѣ иматъ сигурна печалба, а авторътъ — добъръ хонораръ.

Цельта на М. н. пр. е отъ много представени за одобрение учебници да бждатъ избрани отъ специалната за цельта комисия *най-добритѣ*, т. е. въ ржцетѣ на българското дете да се даде онзи учебникъ, който най-добре е издържанъ въ методично, на-

учно и езиково отношение. Това бѣше и убеждението на учителството и то чакаше отъ произведенитѣ до сега състезания за учебници въ първоначалнитѣ и прогимназиални училища да получатъ такива учебници. Мислимъ, обаче, че надеждитѣ на учителството не се оправдаха напълно. По нѣкои учебни предмети, по мое мнение, сж одобрени учебници, които въ нѣкое отношение стоятъ по-долу отъ тѣзи одобрени безъ конкурсъ презъ 1936 год. Ако министерството поискаше отъ първоначални и прогимназиални учители да си кажатъ мнението по одобренитѣ учебници, увѣренъ съмъ, щѣше да получи обективни преценки, които да посочатъ важни грѣшки въ одобренитѣ учебници. До колкото ми се простиратъ сведенията, въ министерството сж депозирани подобни преценки, на които не знамъ дали е обръщано внимание. Поднасяни сж и колективни заявления на почтени автори и книгоиздатели, съ които сж посочвани грѣшки въ одобренитѣ учебници и изнасятъ факти, които ги каратъ да мислятъ, че произведения конкурсъ не е билъ *безукоренъ*. Критикитѣ на одобренитѣ учебници, понеже не бѣха чути въ министерството, се пренесоха по улици и кафенета. Стигна се и до процеси: Правдолюбовъ — Пастуховъ; Фетваджиевъ — Раевъ. Върховниятъ административенъ съдъ *отмъни* заповѣдта на министерството, съ която то е одобрило географии за прогимназиални класове. Всички тѣзи факти показватъ, че е имало нѣщо не добро въ правилника и въ хората, чрезъ които министерството произведе последнитѣ два конкурса, та се обявява новъ правилникъ за бждешитѣ конкурси.

Мисля, че министерството не трѣбваше да застава на позицията, че всичко е вървѣло както трѣбва и че одобренитѣ учебници сж точно такива, каквито сж искали представителитѣ му. То трѣбваша да нареди да бждатъ напечатани докладитѣ на господата докладчицитѣ, за да види учителството какви познания сж имали тѣзи господа за научната, методична и езикова страна на даденъ учебникъ и по такъвъ начинъ да могатъ нѣкои автори да си обяснятъ защо сж отхвърлени учебници, посочени отъ рецензентитѣ за *безусловно* одобрени, а сж препоръчали за одобрение такива, които сж съ важни методични, а даже и научни грѣшки.

Министерството, като запазва конкурсната система, прави въ новия правилникъ нѣкои измѣнения, съ които вѣроятно се предполага, миналитѣ грѣшки нѣма да се повтарятъ и че отъ новия конкурсъ ще излѣзатъ желанитѣ учебници.

Най-важнитѣ измѣнения сж: времето за използване на новодобренитѣ учебници се увеличава отъ 4 на 6 год., докладчицитѣ за всѣки учебенъ предметъ се увеличаватъ отъ единъ на двама.

Дали при това положение ще се усигурятъ за ученицитѣ по-добри учебници и дали въ бждеще ще се проиведе единъ безукоренъ конкурсъ, ще видимъ. Има причини, които ни каратъ да се съмняваме, че въпрѣки желанието на министерството да се произведе единъ безукоренъ конкурсъ, това напълно не ще му се отдаде.

Като първо условие за произвеждането на единъ правиленъ конкурсъ е *тайната*.

Според правилника тайната се осигурява, като авторът внася учебника съ определено мото, а името му се узнава, след като комисията вземе окончателно решение и отвори съответния пликъ. Това добре. Има, обаче, причини отъ техническо и друго естество, които прѣчатъ да се запази тайната. Така напр. на състезание се явяватъ нови и стари автори. Тайната смѣтаме е осигурена за автори, които се явяватъ за *първи* пжтъ на състезание. Старитѣ автори, обаче, които се явяватъ съ второ или трето издание на своитѣ трудове, каквито и поправки да правятъ въ учебницитѣ си, тѣ по езикъ, фразоположение и методъ се познаватъ. Ако рецензентътъ е неприязнено настроенъ къмъ нѣкой отъ старитѣ автори, съмняваме се, че той ще даде една обективна преценка. Предъ менъ е рецензия за геометрия за трети класъ, второ издание, и намирамъ, че би била по друга по тонъ, ако не бѣше такава на учебникъ второ издание.

Въ миналия конкурсъ за прогимназиални учебници Министерството на народното просвѣщение призна, че сж се състезавали общо 493 учебника. Тѣзи учебници сж минали презъ ржцетѣ на близу 150 учители-рецензенти и докладчици. Каквито и клетви да сж давани и колкото и осторожно да сж скривани отъ будното око на заинтересувани автори и книгоиздатели, съмняваме се тайната да е била запазена напълно. Само така може да се обясни фактътъ, че посочения отъ трима рецензенти за безусловно одобрение учебникъ е билъ отхвърленъ, а такъвъ съ грѣшки, по моята преценка, одобренъ. Предъ мене е одобрена аритметика за втори класъ, въ която намирамъ *37 грѣшки*. Други одобрени аритметики сж съ много погрѣшни отговори на задачитѣ. Една отъ одобренитѣ аритметики за трети класъ има много методични, научни и езикови грѣшки. Учебниятъ материалъ въ нея е принизенъ до равнището на деца отъ отдѣленията, а задачитѣ сж толкова леки, че не представляватъ никаква прѣчка и, като така, не будятъ никакъвъ интересъ. Една учителка казваше: „Седемнадесетъ години учителствувамъ и винаги ученицитѣ ми сж се надпреварвали да решаватъ задачи, а сега играятъ въ класната стая въ часъ по аритметика. Нѣма една задача въ аритметиката, която да имъ се опре и да ги заинтересува“. Въ аритметика за втори класъ не сж вмъкнати единъ видъ задачи, при решаването на които се иска разсжждения, а следователно се подпомага формалното развитие на ученицитѣ.

Споредъ правилника *основното* преглеждане на учебницитѣ става отъ трима рецензенти: филологъ, педагогъ и специалистъ. На тѣхъ за тази работа нищо се *не плаща*. Голѣмитѣ такси отъ по 3000 и 4000 лева, които се внасятъ за одобрение на учебницитѣ, сж за полза на държавното съкровище. И въ новия правилникъ (§ 12) е казано: „Сумитѣ се разпредѣлятъ между рецензентитѣ и докладчицитѣ, ако не сж *държавни служители*. На учителитѣ на държавна служба, значи, пакъ нѣма нищо да се плаща. Като не се съмняваме въ идеализма на учителството, и като признаваме, че посочения отъ министерството учитель за рецензентъ получава все пакъ една *морална* награда, мислимъ, че платената работа се изпълнява още по-свѣстно. Заплатитѣ на учителитѣ и

безъ това сж малки, за да нѣма нужда да имъ се възлага безплатно и такава *грамадна* работа, като тази да рецензиратъ десетки учебници. Това положение ни кара да се съмняваме, че ще се стигне до тамъ, кждето се стигна въ 1936 година. Тогава единъ рецензентъ на аритметика не *бѣ прочелъ* даже учебната програма, по която се писаха учебницитѣ. Въ учебната програма отъ 1935 година последната точка отъ учебния материалъ за втори класъ е: Превръщане на периодически дроби въ прости. Въ учебната програма отъ 1936 година тази точка е изхвърлена. На страница 58 отъ програмата 1936 год. точка 17 на 15 редъ е: превръщане прости дроби въ десетични. Крайни и безкрайни дроби. Въпрѣки тази яснота въ програмата, единъ рецензентъ пише: „Пропуснатата е материята за превръщане на периодични дроби въ прости. Макаръ, че тази материя нѣма голѣмо практическо значение, все пакъ, отъ формално-образователно гледище, би трѣбвало да се предвиди за изучаване“. Вѣроятно авторитѣ на одобренитѣ за втори класъ аритметики сж се вслушали въ желанието на господина рецензента. Иначе не може да се обясни факта, че *всички* одобрени аритметики за втори класъ *иматъ* превръщане на периодични дроби въ прости и като така тѣ *противоречатъ* на учебната програма отъ 1936 год. Автори, които сж се съобразили съ тази програма, сж таксувани като допуснали грѣшки, както виждаме, и *отхвърлени*. Интересно е, че това погрѣшно становище на рецензента е сподѣлено и отъ господина докладчика на аритметикитѣ. И той не е *прочелъ* учебната програма отъ 1936 год.

Умѣстно е пожеланието въ § 12: учебници отъ единъ предметъ да бждатъ прегледани по *възможностъ* отъ единъ рецензентъ. Не по *възможностъ*, а *задължително* учебници отъ единъ учебенъ предметъ трѣбва да бждатъ прегледани отъ единъ *рецензентъ*. Тогава министерството ще търси по-малко рецензенти и вѣроятността да попадне на по-способни такива е по-голѣма. Ако на *единъ* способенъ, добросъвѣстенъ и добре платенъ рецензентъ се дадатъ напирмѣръ всички аритметики, той ще може да открие грѣшкитѣ на учебницитѣ, ще *сравни* напр. всички аритметики за първи класъ и ще препоръча онѣзи отъ тѣхъ, които сж издържани въ всѣко отношение. Не само това. Той ще подреди учебницитѣ по достойнство и ще ги *градира*, като посочи, кои отъ тѣхъ поставя на *първо* мѣсто и защо. Тази градация трѣбва да бжде известна на докладчика. Какъ бѣше въ миналото? Отличенъ учебникъ попада въ ржцетѣ на слабъ рецензентъ, който не може да *открие* добритѣ му страни. Другъ рецензентъ, може би, защото не му се плаща, е погледналъ по-презъ прѣсти на хубавата работа на автора и я е погребалъ. Обратно, слабъ учебникъ попада въ ржцетѣ на слабъ рецензентъ, който и грѣшкитѣ възхвалява като добри страни и, понеже докладчикътъ нѣма физическа възможностъ да прегледа основно представенитѣ учебници, *слабиятъ* въ сжщностъ учебникъ получава препоржкитѣ му и отива въ ржцетѣ на ученицитѣ. Много факти се изнесоха предъ Господина Министѣра на просвѣтата и достатъчно грѣшки се посочиха въ одобрени учебници. Министерството, обаче, застава на станови-

щето, че това е *пладъ* на пропаднали автори и книгоиздатели, и не имъ обърна внимание. Мислимъ, че Министерството трѣбваше да направи една щателна анкета и като установи правдивостта на оплакванията, да даде заслуженото всѣкому. Това щѣше да бжде гаранция за онѣзи, които биха писали наново учебници за състезание.

Нѣкои отъ одобренитѣ напр. аритметики не само, че не подпомагатъ обучението, но въ нѣкои отношения, по мое мнение, прѣчатъ за постигане формалната и практическа цели на този предметъ. Държа на разположение на почитаемото Министерство рецензии, съ които бихъ потвърдилъ мнението си. Готовъ съмъ да излѣза и на публиченъ диспутъ съ Господина докладчика на аритметикитѣ, за да му посоча погрѣшнитѣ схващания. Министерството на Н. Пр., като единъ публично-правенъ институтъ, съ публична отговорностъ, би трѣбвало да се ограда отъ всѣкакво външно влияние, да потърси честни и способни рецензенти и докладчици, за да даде въ рѣшетѣ на българското дете онзи учебникъ, предъ който безпристрастния критикъ ще нѣмѣе. Признавамъ, че между одобренитѣ аритметики има и такива, които се приближаватъ къмъ желаното.

За да се произведе единъ безукоренъ конкурсъ на учебници, трѣбва:

1) Имената на рецензентитѣ на отдѣлнитѣ уч. предмети да бждатъ обявени. Тогава всѣка среща на рецензентъ съ авторъ или книгоиздателъ ще бжде обявена. Всѣки авторъ на II издание учебникъ ще има право да прави отводъ по отношение нѣкой рецензентъ.

2) За всѣки отдѣленъ уч. предметъ да има само *трима* рецензенти: педагогъ, филологъ и специалистъ.

3) Докладчици за отдѣленията и прогимназиитѣ да бждатъ само гимназиални *учители и професори*. Грѣшатъ въ министерството, като мислятъ, че само гимназиалниятъ учителъ е способенъ да даде обективна преценка на единъ учебникъ на отдѣленията и прогимназиалнитѣ класове. Това могатъ да направятъ по-добре и учители отъ съответната категория, които сж се проявили като методици и критици на подобни учебници. Мжка ме обземаше, когато преглеждахъ една отъ одобренитѣ аритметики за трети класъ, като виждахъ какви положения, разположения и задачи сж намѣрили одобрението и препоржкитѣ на Господина докладчика. Но той не е виновенъ. Единъ човѣкъ, който не е влизалъ въ прогимназиаленъ класъ и който не познава душата на ученицитѣ въ тѣхъ, не знае въ какъвъ обемъ сж способни тѣ да заучатъ даденъ материалъ.

4) Докладчицитѣ трѣбва да съобщаватъ мнението си на автора, за да може той да защити отношението си, а не както е сега. На автора се съобщава мнението на рецензентитѣ само. И когато той е зарадванъ, че и *тримата* рецензенти одобряватъ учебника му и изказватъ мнение да бжде *безусловно* одобренъ, Господинъ докладчикътъ го *погребва*.

5) Да се назначи при Министерството на Н. Пр. една комисия

отъ юристи и виши чиновници, която да приема оплаквания по производството на състезанието, да *разследва веднага* и да дава мнение за наказание на провинени учители и чиновници, както и да има право да *спира* издаване заповѣди за одобрени учебници.

6) Да бждатъ уволнени отъ Министерството всички чиновници автори на учебници. Отъ чиновницитѣ при Министерството да се иска декларация, че не взематъ участие въ състезанието съ свои учебници и че не сж въ съдружие съ автори на учебници. Известно е съмнението, което се хвърли върху бившия главенъ секретаръ на министерството г. Александъръ Радославовъ и обясненията, които последниятъ даде чрезъ пресата.

7) Не е, мисля, късно Министерството да поправи правилника, като увеличи броя на одобренитѣ учебници на 7 за отдѣленията, 5 за прогимназиитѣ, 3 за IV и V класове и 2 за останалитѣ класове. Ползата отъ това ще бжде, че ще се привлѣкатъ повече автори състезатели. Въ правилника добре е казано, че комисията не е *длъжна* да одобри непременно опредѣленото число учебници. Ако, значи, нито единъ учебникъ не отговаря на условията, нѣма да има одобренъ учебникъ. Когато, обаче, има повече учебници, които отговарятъ на условията, кой ще е способниятъ рецензентъ или докладчикъ, който ще тегли *справедливата* линия между четвърти одобренъ и пети отхвърленъ? Ако има и други *отлични* учебници, споредъ обективната преценка, защо да не бждатъ одобрени? Времето за използване на одобренитѣ учебници се увеличава отъ 4 на 6 години. Отъ одобренъ учебникъ, значи, ще се получаватъ още две години печалби. Въ България има около 600,000 деца въ отдѣленията. Ако въ второ отдѣление има 240,000 деца, всѣки одобренъ учебникъ ще се печата въ 60,000 екзем. Ако една книга струва десетъ лева, ще бждатъ напечатани книги за 600,000 лв. съ сигуренъ пласиментъ, отъ който авторътъ, при 15% хонораръ, получава 90,000 лева. Защо е това натрупване на богатства? Защо е тази саблазънь? Нима ще се загуби нѣщо, ако при една строга преценка бждатъ одобрени 7 учебника за отдѣленията? Всѣки авторъ ще печата за второ отдѣление 35 000 учебника. Стремежътъ да се открие рецензента или докладчика ще бжде по-малъкъ, а нуждитѣ на учебното дѣло ще бждатъ по-добре запазени.

Мисля, че ако се изпълнятъ тѣзи препорѣжки може да се очаква едно по-безукорно състезание.

Най-добре е, обаче, Министерството да се върне къмъ старото положение. Комисията да одобрява всички учебници, които сж въ рамкитѣ и духа на учебната програма и сж издържани въ методично, научно и езиково отношение. Училищата да бждатъ раздѣлени на области, споредъ *броя* на одобренитѣ учебници. ¹⁾

¹⁾ Редакцията дава мѣсто на тази статия безъ да взема страната по повдигнатитѣ въпроси. Желателно е въпросътъ за конкурса да се освѣтли всестранно. Тя би дала мѣсто и на статия отъ лице, което не е авторъ на учебници, безъ да подценява изложеното отъ г. С. А. Шоповъ.

Дим. Осининъ

„Въ страната на розитъ“ *)

Учителството повече отъ всички други професии крепи нашата и чуждата у насъ книга. Защото въ книгата, въ добрата книга, то намира опора на вѣрата си въ доброто и възвишеното. Поради това дългъ е на културнитѣ дейци у насъ да му правятъ достойни всѣка интересна книга.

Напоследъкъ се появи хумористичната поема „Въ страната на розитъ“, творба на Емануилъ п. Димитровъ. Просто замислена, тази книга е израсла въ нѣщо много значително. Въ историята на литературата се знаятъ и други случаи, когато отъ едно запитано зърно, отъ случайно дори хрумване, постепенно, чрезъ разклонение и натрупване се развива творение съ голѣма значимостъ.

Фабулата на тази поема е проста и твърде обикновена за нашата действителностъ. Генчо Гининъ (прекръстилъ се за по-голяма важностъ на Викенти Гински) рано се е ориентиралъ въ живота по онази позната у насъ линия на най-бързо преуспѣване съ най-малко трудъ и качество — политическата. Миналъ университетата, както еврейтъ Червеното море, този герой на нашето време се прилепва къмъ една добре позната, и особено добре запомнена отъ учителството партия, и той удря кракъ и на последнитѣ „предразсѣждѣци“ за моралъ и честъ. Гински направо се залавя съ основаване дружби за заемане служби, полъгва де що наивници намира по селата и чрезъ списъка на тѣзъ своего рода мрътви души успѣва да си осигури завидно мѣсто въ партията и блестящо прозвище „апостолъ на идеята за властъ“.

Въ своя карьеристиченъ законникъ Гински е натикалъ такива парливи афоризми: „Усмихвай се на ония, които мразишъ, а на ума си казвай му: „Подлецъ!“ „Днесъ Санча Донкихотовци не водятъ, тълпитѣ мошеници ржководятъ“, „На работата леностъта е цѣръ“, „Помни: животътъ може би е късъ, но дълги сж краката на лъжата“, „Кой своето пази, чуждото не тачи“, „Имотъ държавенъ ли е — куче влачи!“, „Държавата е като дойна крава, но е бодлива тя, и млѣко дава на оня, що подъ вимето седи, — затуй помни: навреме се вреди!“ „За работа държавна свършекъ нѣма. Държавното имущество е яма — граби, ала на чело не излизай, и бъркашъ ли въ меда — добре помни — наивно прѣститѣ си не облизвай, а делвата изцѣло задигни!“

Ясно е: Гински иска да доведе до дързкъ край дребнитѣ пороци на миналото, нахалството да превърне въ висша добродетель. Примамчиво нѣщо, читателю, нали? Когато се разклатятъ моралнитѣ устои на живота едничкото спасение е въ надръзването къмъ неморалностъ. Увѣренъ съмъ, че ако бай Ганьо възкрѣснѣше, би ударилъ дебели длани и би извикалъ на внуцитѣ си: „Ашколсунъ бе, това се вика хора!“

Старата мъдростъ е сестра на волскитѣ кола — отъ една фабрика сж, а новата е изхвъркнала изъ сжщитѣ заводи, които

*) Издание на „Хемусъ“ цена 40 лв.

доставят автомобилът и аеропланитъ. Гински не желае да минава за старомоденъ и обръща на опъки старата пословица, че който забикаля, по-бързо стига. Днесъ прѣкитъ пѣтища сж на мода. А не сж ли сжщитъ, които трасираха гаднитъ първообрази на бай Ганя. Единъ е билъ на времето си Ганчо Константиновъ, когото митрополитъ Климентъ Търновски бѣ извадилъ отъ калъта, пратилъ го да изучи правото, та после като прокуроръ да му тегли жестока присъда за да послужи на силния Стамболовъ. Днесъ името на такива е легионъ. До тамъ е стигнало, че да се заречешъ да правишъ добро, защото не знаешъ каква змия ще отчувашъ.

Между криволичеститъ пѣтища най-бавенъ и несъвременъ е този на науката. Гински, закърменъ отъ днешния общественъ въздухъ, рано е разбралъ, че да хванешъ тоя пѣтъ, значи да замръкнешъ съ голи рѣце въ гора, пълна съ люти звѣрове. Въ глушина и крайсвѣтвна забрава, къмъ тихото и тжжно гнѣздо на обломщината води днесъ науката. Нейното днешно положение напълно оправдава народната поговорка: докато се мждритъ намждрятъ лудитъ се наскачатъ. Но работа не е за смѣхъ. Къмъ гибелъ води този пѣтъ, къмъ катастрофа, ако не се намѣри силна личностъ или силна организация да възвърне честъта на науката, да ободри онѣзи, които отъ сърдце биха желали да ѝ служатъ. Не по-малко криволичестъ е пѣтя и на разнитъ добродетели. Днесъ Донъ Кихотъ и да би дрѣзналъ да излѣзе въ тѣхна защита, за форма ще бжде съ пълното си воржение, само че рѣцетъ му ще бждатъ свързани. Днешното положение на правдата и истината, не само у насъ, но и по цѣлъ свѣтъ, ни напомня Яворовата приказка за „правдата, истината и честността“ като хукнали въ гората, а тамъ наизлѣзли звѣрове, та отъ хора ги спасили“.

Власть! — ето разковничето за успѣха днесъ. Властьта носи богатство, а съ богатство се купуватъ всички добродетели — въ това число и науката. Всичко въ края на краищата е само форма. Не е важно усвоили ли сж науката, а иматъ ли документъ и съ каква бележка е; не добродетелниятъ духъ е успѣлъ, а добродетелното име. А за това ти стига да влѣзешъ въ управата на нѣкое благотворително сдружение. Днесъ повече отколкото въ времето на Пушкина е вѣрно, че, имашъ ли пари, и гениятъ покорно ще ти служи. Разбира се, днесъ той е роилъ въ хиляди генийчета, наемници на перото, оставили въ зложни кѣщи съвѣстьта си. Стига да дойдешъ на власть, или само да те подушатъ, че ще дойдешъ, съ такива вѣнцехваления ще те обсипятъ, отъ които и твоето безсрамие ще се изчерви.

Да, има ги такива нѣща и въ страната на розитъ, разбира се. Викенти Гински добре е справенъ. Той е разбралъ, че не е толкова важно *да работишъ* за народъ и държава, но че непременно трѣбва *да говоришъ* за това. Отъ приказки глава не боли, а ползата е огромна.

Снабденъ така, кариерата на Гински върви като по релси. Скоро всичко почва да се нагажда само по себе. Той вече нѣма нужда отъ собствени усилия — други се силятъ да го тѣтрулятъ къмъ върха на успѣхитъ. Защото е човѣкъ „полезенъ“ за Блъ-

гария, необходимъ. Започва се бързо изкачване, широка обществена дейност. Участие въ държава, комитетъ, тържества, банкети. Дори университетътъ, „къмъ народа“ му подарява учена степенъ.

Но нали всѣко действие има и противодействие, всѣка „слава“ поражда завистъ, а у насъ, казватъ, въздухътъ особено спомагалъ за отхрана на гениитѣ на завистъта. Право или криво, но партията на Гински слиза отъ властъ. Малко смущение, дори опитъ за самоубийство (огорчена душа отъ българската неблагодарност!), но скоро Гински се окопитва и се прехвърля на други „браншове“, защото за такива способности вредомъ има приложение. Изкориства смъртъта на собствения си баща, изкориства разни сдружения отъ фалирали като него, отново се „почтено“ и по инерция живѣе буденъ „общественъ животъ“, съ очакване славенъ край и всенародно погребение. Както му е редътъ!

Гадно е, наистина, това и никакъ не е за смѣхъ. Пъкъ и тѣй майсторски, живо, блестящо сж нарисувани тия нашенски картини, снети отъ натура. На кариерата на Гински като на нищка сж нанизани лъскави черни маниста, грижливо вадени изъ калъта на нашата общественостъ.

Съ ярка мрачностъ блестятъ картини, образи, духовитости. Ето го Гински на село. Лъската зърната на неговата речъ, тракатъ като кехлибарки. Като мана небесна падатъ словата му върху душитѣ на тѣзи вѣчно нещастни и вѣчно вѣрващи хорица.

„Не съмъ дошелъ срѣдъ васъ да основавамъ
кооперация — за да крадемъ!
Нито читалище — за мишки домъ,
и застраховки азъ не правя, щомъ,
за да спечелишъ, трѣбва да умрешъ!...
Азъ ида тука да съставимъ дружби
за назначене... на държавни служби!“ (стр. 20)

По-натамъ го виждаме въ Розовата долина. Развеждатъ го, показватъ му и за минали въстанически подвизи ветеранъ просто-душно му разказва. А той хвали, възхищава се, обещава. И демагогията пърха като лекъ благовестенъ гълъбъ.

„На, ето где запазени сж здрави
и неначети българскитѣ нрави.
Тукъ всички пиятъ все отъ единъ сждъ,
и не боятъ се да се заразятъ.
Азъ туй ценя го много, господа!
И честна дума азъ ви давамъ, да —
градеца отъ неволя да избавимъ,
и въ близко бждеще ний тѣзъ мѣста
на жертвения подвигъ и смъртъта
надѣвамъ се, отново да прославимъ“... (стр. 30)

Въ главата „На гости“ ни е ударно нарисувана картината на спекулантска идилія, на забогатѣли отъ доставки презъ войната, на евреи — патриоти и др.

Не е забравенъ хай-лайфа, платенъ е данъкъ и на писателитѣ, привързана е на два-три стиха и историческата биволица (гатанка: „Черна кждея, а жицата ѝ бѣла!“), щедро е обсипанъ съ остроги единъ шуменъ банкетъ, посоленъ на края съ два пръста: „Сезонъ работенъ е. Народа вредъ тазъ вечеръ ялъ е чесьнъ и оцетъ. . .“ (стр. 55).

Не сж остали непочетени и професоръ, доктори, сѣдии, дипломати и др. Продажностъ, любовъ, лъже-меценатство, парвенютщината, службогонството — всичко е приковано на позорния стълбъ, съ утешението, че добре, майсторски е приковано и съ скжпи гвоздеи. Нима не е честь за службогонщината да се обезсмърти като по следния начинъ?

„Какви жетвари тукъ предъ порти чакатъ,
смутени и безъ сърпове на рамо?
Защо се отъ живота си оплакватъ,
и що подъ облака сж сѣли тамо?
Та въ тжженъ взоръ подъ сключенитѣ вежди
чете се скръбъ по рухнали надежди?
Градушка люта жетва ли удари?
Убиха ли я вири — вихрогонци?
Кои сж тукъ злочеститѣ жетвари? —
Не сж жетвари туй, а — службогонци...“ (стр. 56)

Но тежко би било, потискащо впечатлението отъ тази книга, ако бѣше затворена за доброто у насъ. Но, за щастие, взрѣхъ на художническия вкусъ, съ живо чувство за равновесие и поради собствена необходимостъ отъ добро и свѣтло, авторътъ е разхвърлялъ между чернитѣ зърна даже ярко-бѣли, огнени, сини на надежда и зелени на бодростта.

Още въ пролога той даже духовито казва, че има и добри нѣща у насъ:

„Все нѣщо хубаво се тукъ намира:
по нѣкой кжтъ отъ дивата природа
(запазенъ отъ жестоката сѣкира),
понѣкога е времето добро,
сърдца отъ злато има срѣдъ народа,
въ земята има, може би, сребро. . .“ (стр. 6)

Земята ни и народътъ ни — тѣ наистина сж добри и авторътъ не може да скрие искрената си обичъ къмъ тѣхъ. Ето го селото ни! Какви топли, но и горчиви думи сж му посветени! И какъ пестеливо е нарисувано:

„Ехъ, родно село! Кой те не познава?
Шуми отъ северъ тъмната джбрава,
отъ югъ — рѣка, ливади и градини,
димятъ надъ вехти покриви комини;
бѣлѣй школото, въ черковния дворъ,
деца играятъ, пѣе птичи хоръ.
По улицитѣ калъ е неизбродна,

тамъ кучета се скитатъ и прасета,
а на талази жетва хлѣбородна
прелива златна въ тучнитѣ полета. . .

Отдавна тукъ царува нищетата,
въ невежеството не прониква лжчъ. . .
И селската идилия е мрътва!
Седѣнкитѣ ти, сѣнокося и жетва,
о, село, тиха скръбъ ги осѣни:
слугини сж момитѣ ти сърни,
неволнишка е тѣхната любовъ,
безрадостенъ — живота имъ суровъ!
Но пакъ на тебе всички се надяватъ,
отъ тебе черпятъ, за да те забравятъ!
Ти давашъ хлѣба, данѣка, войника,
преданието пазишъ и езика,
ти златна рудница на пѣсенята,
на здравъ народенъ духъ, на мъдростята,
и примѣръ на търпение и трудъ!“ (стр. 17)

Додето имаме такава почва подъ краката си, прибързано е да вѣрваме, че гинщината ще победи. Но не е само сегашното, което ни крепи, а и миналото. Имаме светини, имаме завети, примѣри на героизъмъ и възнесъ къмъ идеалъ — имаме Сръдна-гора и Рила. Само едно любящо народа и земята си сърдце може тъй сполучливо да възвеличи Рила, както е наптивилъ Димитровъ.

„Поклонъ предъ тебе, Рила планина —
на българския духъ си твърдина!
Надъ бѣлорунни облаци — море
стоишъ ти като нѣкой Араратъ.
Тукъ кораба на родни духъ крилатъ
на заветъ мирно нѣкога запрѣ.
Корона златна въ звезднитѣ лазури,
на покаяние обителъ свята,
и люлка на свѣтковици и бури,
и пухово гнѣздо на тишината!...“ (стр. 129)

Много хубостъ и мъдростъ блести въ тая вдъхновена книга и тя блѣскаво спасява честта на българската поезия.

Редакторътъ на сп. „Педагогическа практика“, чийто портретъ помѣсти в. „Зора“, по случай изборитѣ, нѣма нищо общо съ новоизбрания нар. представителъ въ Софийско, съ сжщото име.

Транспозиция

Често пжти пѣсенъта, която учителътъ е избралъ да предаде на своитѣ ученици е или висока или пѣкъ низка за гласовитѣ възможности на децата. Въ такъвъ случай, ако пѣсенъта съдържа високи и неудобни тонове за болшинството отъ ученицитѣ, става нужда тя да бжде обнижена $\frac{1}{2}$, 1 или повече тонове или пѣкъ обратно, ако мелодията е низка — трѣбва да бжде повишена. Това пренасяне на мелодията нѣколко тона по-низко или по-високо се нарича транспозиция. Умението на учителя свободно да си служи съ транспозицията му дава възможность да си избере най-удобната гама, въ която болшинството отъ ученицитѣ се чувствуватъ най-добре. По този начинъ се получава плътенъ и естественъ тонъ на мелодията, а освенъ това въ класа се създава нужното настроение, тъй важно при обучението по пѣсни. При това се изключва възможността гласнитѣ струни — да бждатъ пресилени, което най-често има лоши послѣдствия за крехкия още детски гласъ. Нека всѣки учителъ добре да помни, че болшинството отъ децата идватъ въ училището съ хубави и чисти гласчета, и че той трѣбва да бжде особено внимателенъ къмъ тѣхъ. Всѣко пресилване на гласнитѣ струни у децата е много вредно, то най-често остава следи за презъ цѣлия животъ на човѣка. А като помислимъ и това, че детската пѣсенъ е най-милото нѣщо, излизащо направо отъ душата, безъ никаква поза, ще съзнаемъ, че нашитѣ задачи при обучението по пѣние, сж толкова важни, че не би трѣбвало да щадимъ трудъ и време за да научимъ всичко, което можа да допринесе за подигане качеството на нашитѣ лекции по пѣене.

Въ цѣлата редица отъ знания, които учителътъ по пѣне трѣбва да притежава, транспозицията не е на последно мѣсто. За да може учителътъ свободно да си служи съ нея, трѣбва, преди всичко, да познава мажорнитѣ и миньорни гами. Трѣбва да умѣе свободно да ги свири на цигулка. Следъ като има тази подготовка, учителътъ трѣбва да се научи да свири всѣка пѣсенъ, въ която гама пожелае.

Транспонирането на дадена пѣсенъ става по три начина:

1) Когато учителътъ не си служи съ цигулка, а самъ пѣе. При тоя случай пренасянето на пѣсенъта въ друга гама става най-лесно. Достатъчно е да се даде по-високъ или по-нискъ тонъ въ началото на пѣсенъта, а въ зависимостъ отъ дадения тонъ се промѣня и гамата. Тоя начинъ не е удобенъ за учителитѣ, които нѣматъ хубавъ гласъ или не могатъ да пѣятъ, което налага тѣ да си служатъ съ цигулка.

2) Когато при обучението учителътъ си служи съ цигулка и предварително транспонира пѣсенъта, която има намѣрение да предаде на ученицитѣ, въ случай че оригинала не отговаря на гласнитѣ възможности на децата.

3) Когато учителътъ си служи съ цигулка и направо транспонира пѣсенъта въ която гама пожелае. Този начинъ е най-труд-

ния, но същевременно най-удобния, защото учителят има възможност да промъни няколко гама, докато намъри най-удобната.

При избиране на отговаряща гама, учителят тръбва да има предвид възрастта на учениците. Отъ изследванията, които сж правени върху детския гласовъ регистъръ, най-удобните тонове за децата презъ различните възрасти, вна отъ които не би тръбвало да се излиза, сж следните:

СТОМАНЕНИ ОРЛИ

(Пѣсень за самолетитѣ)

Музыка: *Владимир Шумилов*

1 Кръгът. - вий мѡ-дрѣ и-во-с-кѡ-ни, до-е-и царѣтѣ вѣн-сѡ-ветѣ стѡв, кѡи
 шѡрѣ без-вѣтѣ на чѣирѣ-ме-ни. мѡ-шѡ-ри-въ нѣ-лѣ-въ, кѡи
 шѡрѣ без-вѣтѣ на чѣирѣ-ме-ни мѡ-шѡ-ри-въ нѣ-лѣ-въ хѣй,
 Хей, хей на-прѣдъ! хей, хей на-прѣдъ! нѣ-шѣ-сѣ нѣ-сѣ
 стѡ-чи, стѡ-ма-не-ни ор-ли! нѣдѡ плодѣ ии-ви и гра-ди-ни,
 нѣдѡ хѣл-ми и ска-ли. хей, -ми.

2) Отъ бързия ви бодъръ полетъ
израства свѣтъль, новъ животъ,
а на безгрижната ви пѣсень
се радва цѣль народъ.
Хей, хей напредъ!

Хей, хей напредъ!
Летете горди птици —
стоманени орли,
Надъ плодни ниви и градини,
надъ хълми и скали!

САМО ДО 31 МАРТЪ

Можете да имате ценни педагогически ръководства на изключително намалени цени:

1. *Д. Лазовъ и Ив. Георгиевъ.* Ръководство по природознание за III и IV отд.

Цена 45 лв. Дава се за 15 лв.

2. *К. Домусчиевъ.* Ръчна работа и ръководълие въ основнитъ училища.

Цена 40 лв. За 15 лв.

3. *Иванъ Георгиевъ.* Смѣтането въ I отдѣление.

Цена 30 лв. За 10 лв.

4. *Иванъ Георгиевъ.* Смѣтането въ II отдѣление

Цена 30 лв. За 10 лв.

5. *Иванъ Георгиевъ.* Смѣтането въ III отдѣление

Цена 35 лв. За 12 лв.

6. *Ник. Тодоровъ и Ив. Георгиевъ.* Родиознание за III отдѣление.

Цена 35 лв. За 12 лв.

7. *П. Петровъ.* Ръководство за слѣтитъ отдѣления.

Цена 30 лв. За 15 лв.

8. *Проф. Петерсенъ.* Групово обучение.

Цена 15 лв. За 6 лв.

9. *Д-ръ В. Мановъ.* Методика на обучението въ прогимназията.

Цена 100 лв. За 30 лв.

10. *Проф. Рубинщайнъ.* Основи на общата методика.

Цена 60 лв. за 25 лв.

А всички 10 книги доставени заедно само за **125** лв., съ наложенъ платежъ **135** лв. Суми пращайте или въ чисти пощенски и гербови марки, или по чекова смѣтка № 980 на

Книгоиздателство **ИВ. КОЮМДЖИЕВЪ,**

Царь Освободитель № 8, София.

Георги Голѣмановъ
Георги Гиздовъ
Димитъръ Лазовъ
Добри Христовъ
Д-ръ Др. Матеевъ
„ Никола Станчевъ
„ Г. Ефремовъ
„ З. Захариевъ
„ З. Бочевъ
„ В. Ив. Неновъ
Денчо Марчевски.
Д. Тончевъ
Еленко Георгиевъ
Живко Симеоновъ
Илия Енчевъ
Иванъ Русевъ
Иванъ Дуйчевъ — асистентъ
Лиляна Ракитинъ
Михаилъ Фридмановъ
Милка Пириклиева
Методий Н. Мариновъ
Николай Матеевъ
Проф. Петъръ Петковъ

Проф. Д. Кацаровъ
„ П. Цоневъ
„ М. Герасковъ
„ Хр. Негенцовъ
Павелъ Теохаровъ
Петъръ Продановъ
Петъръ Петковъ
Първанъ Заимовъ
Слави Стефановъ
Ст. Димитровъ
Ст. Султановъ
Стоянъ Сталевъ
Райна Шарова
Райна Каменова Бояджиева
Трайко Симеоновъ
Хр. Нейчевъ
Цвѣтко Йончевъ
Ценко Цвѣтановъ
Д-ръ Ефр. Бѣлдѣдовъ
и много други учителки, учители, лѣкари, педагози и общественици.

Списание „Педагогическа практика“, като навлиза въ своята 18-та година, ще продължава да работи за развоя и организацията на цѣлокупното ни основно училище — за детската градина толкова, колкото и за първоначалното училище и прогимназията, безъ да отминава и най-труднитѣ задачи на тѣзи училищни степени. Списание то ще застъпва следнитѣ по-важни страни отъ живота на цѣлокупното основно образование:

1. Психология и педагогия на предучилищната възраст съ огледъ на работата въ детската градина, първоначалното училище и прогимназията.

2. Програма, организация и методи на образованието въ детската градина, първоначалното училище и прогимназията.

3. Организацията на отдѣлението и класа съ огледъ на психологията на ученицитѣ и задачитѣ на основното училище.

4. Психология и педагогия на възпитаницитѣ отъ детската градина, първ. училище и прогимназията.

5. Вещественитѣ условия и основното училище.

6. Психология, подготовка, условия, общественото положение и работа на учителя отъ тритѣ училищни степени на основното училище

7. Училищното настоятелство като условие за успѣха на основното училище.

8. Родители и основно училище.

9. Педагогическата теория и практиката въ основното училище въ свѣтлината на съвременната психология и педагогика.

10. Отъ практиката презъ теорията къмъ живата образователна работа.

11. Училищно законодателство и администрация.

12. Въпроси и отговори.

Осемнадесетата година на списанието почва отъ 1 окт. 1939. г. и завършва на 1 юний 1940. г. Ще се дадатъ 8 книжки, всѣка отъ 3—4 печатни коли, форматъ както до сега.

Годишенъ абонаментъ 80 лв. На настоятели, които запишатъ най-малко 3 абоната се прави 20 % отстъпъ.

Суми изпращайте по чекова смѣтка 5220 на адресъ:

Списание Педагогическа практика

София, Царь-Освободитель № 8

Уредникъ на списанието: **ЙОРДАНЪ СТОЯНОВЪ**

И тази книжка на сп. Педагогическа практика изпращаме на всички стари абонати, адреситъ на които имаме, и на нѣкои нови адреси. Всички, които желаятъ да получаватъ списанието, да съобщатъ въ редакцията само адреса си, и списанието ще имъ се изпраща редовно, а за абонамента ще получатъ квитанция по пощата.

На всички абонати, които не сж платили до-сега абонамента си, администрацията почва да праща квитанции по пощата. Нека всѣки абонатъ щомъ получи такава квитанция внесе сумата, защото връщането и отлагането на плащането е чувствителна загуба за списанието. Ако погрѣшно бжде пратена квитанция на абонатъ, платилиятъ абонамента си, нека бжде върната съ забележка на гърба, кога е платено.

Умоляватъ се всички, които сж получили тази книжка, и не искатъ да бждатъ абонати, да я върнатъ веднага въ редакцията. Да не я задържатъ, за да ни причиняватъ непредвидени загуби въ днешното време, когато издаването на едно списание е почти подвигъ.

Абонамента пращайте или по чековата смѣтка на списанието № 5220 или въ чисти пощенски и гербови марки. Списанието се издѣржа само отъ абонамента си, затова издѣлжавайте го редовно.

Помнете, че премия ще получатъ само ония абонати, които издѣлжатъ абонамента си най-късно до 1 януарий, 1940 год.